

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет ім. І. Франка
Кафедра історії України**

О. В. Максимов

Методичні рекомендації
до семінарських занять з освітньої компоненти

**«Етнографія України (народознавство)
з методикою викладання»**

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

УДК 902.7(477)(07)

М 34

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету ім. І. Франка,
протокол №20 від 24.11.2023 р.*

Рецензенти:

Подобєд О. А., доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Стельникович С. В., доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії України

Житомирського державного університету ім. І. Франка;

Махорін Г. Л., кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету.

Максимов О. В.

М 34 **Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія).** Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. – 76 с.

Методичні рекомендації до семінарських занять містять перелік основних проблем дисципліни «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання», плани семінарських занять з літературою до тем, принципи організації самостійної роботи, питання до заліку, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів, список основної й додаткової літератури та інтернет-ресурсів.

Для студентів історичного факультету денної форми навчання.

УДК 902.7(477)(07)

© О. В. Максимов, 2023

© Житомирський державний університет
ім. І. Франка, 2023

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Розподіл навчального часу за темами та видами роботи.....	6
Тематика лекцій.....	7
Семінарські заняття.....	21
Принципи організації самостійної роботи.....	52
Критерії оцінювання навчальних досягнень магістрантів.....	55
Основна література.....	57
Додаткова література.....	61
Інтернет-ресурси.....	74

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

В реаліях сьогодення українська наука стикається з серйозними викликами. Не виключення складає і етнографія. Тривалий період перебування у складі СРСР завдав відчутного удару по українській науці. Тому в умовах незалежності перед Україною постали нові завдання, зокрема в сфері етнографічної науки, а саме на основі світових практик здійснити переосмислення минулого нашого народу.

Важливе значення має інтеграція України у світовий культурний простір, розширення міжнаціональних та внутрішньо національних контактів із збереженням та посиленням етнічної та регіональної специфіки. Маючи вже сьогодні у ХХІ ст. серйозні напрацювання та здобутки, етнографічна наука стає важливою складовою підготовки істориків в цілому у державі та зокрема у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Метою викладання освітньої компоненти «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання» є засвоєння студентами комплексу знань про традиційну українську народну культуру на основі сучасної методології, новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної етнографічної науки, цілісних, системних знань про природу і сутність українського етносу та етнічності.

Відтак, освітня компонента «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання» покликана визначити базові категорії та поняття навчальної дисципліни, джерела та методику етнографії, основні напрямки етнографічної науки, основні теорії та концепції українського етногенезу, особливості антропологічного складу, менталітету, характеру українського народу його матеріальної та духовної культури.

Освітня компонента «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання», доповнює інші фахові предмети, у свою чергу, має сприяти формуванню наукового уявлення про визначальні тенденції, етапи, закономірності та чинники становлення етнографічної специфіки українців, особливості матеріальної культури українців, специфічні ознаки духовних традицій та звичаїв наших предків.

Відповідно до навчальних планів Житомирського державного університету імені Івана Франка, освітня компонента «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання» є обов'язковим елементом підготовки студентів історичного факультету денної форми навчання. Ця дисципліна викладається у відповідній кількості годин на IV курсі.

Представлені методичні рекомендації з освітньої компоненти

«Етнографія України (народознавство) з методикою викладання» побудовані за проблемно-тематичним підходом й ґрунтуються на основі принципів об'єктивності, історизму, науковості, системності та всебічності. Це сприятиме засвоєнню студентами відповідних теоретичних знань та формуванню практичних умінь. Їх рівень має відобразитися у роботі на семінарських (аудиторних) заняттях, при підготовці рефератів як одного із видів навчально-дослідницьких робіт, питань, що виносяться на самостійне опрацювання, та при підсумковому контролі (модульних контрольних роботах, заліку).

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ ТА ВИДАМИ РОБОТИ

№ з/п	Теми	Кількість годин		
		Лекції	Семинарські заняття	Самостійна робота
Модуль № 1				
Теоретико-методологічні засади формування українського етносу				
1.	Вступ до курсу «Етнографія (народознавство)» України	2	2	7
2.	Історико-етнографічне районування України.	2	2	7
3.	Проблема українського етногенезу.	2	2	8
4.	Антропологічні риси українського народу.	2	-	7
5.	Ментальність та національний характер українців.	2	2	8
6.	Господарська діяльність українців. Транспорт.	2	4	8
7.	Житло та одяг в традиційній культурі українців	2	2	8
8.	Антропология їжі українців від найдавніших часів до початку XX ст.	2	2	8
9.	Феномен української духовної культури.	2	2	7
10.	Сім'я в традиційній українській культурі.	2	2	8
11.	Методика навчання народознавства в школі.	2	2	7
Кількість годин за змістовим модулем		22	22	76
Усього годин		22	22	76

Модуль № 1

Теоретико-методологічні засади формування українського етносу.

Матеріальна та духовна культура українського народу.

Лекція №1

Вступ до курсу «Етнографія України (народознавство)».

Мега: ознайомити студентів із особливостями становлення української етнографії, дати оцінку етапам розвитку науки на українських землях, розвивати історичне мислення, сприяти осмисленню досягнень етнографічної науки в Україні.

План

1. Складові етнографічної науки. Співвідношення понять: народознавство/етнографія/етнологія.
2. Предмет і завдання етнографії.
3. Джерела і методи народознавчих досліджень.
4. Становлення і розвиток української етнографії.

Зміст лекції

Перше застосування поняття етнографії. Відсутність універсальності. Різні трактування. Різноманіття термінів: етнографія, етнологія, народознавство, антропологія. Багатогранність підходів у визначенні системи знань про життєдіяльність українського народу. Народознавство як цілісне знання про Україну.

Предмет і завдання етнографії. Дискусії навколо предмета етнографії/етнології. Предмет етнології – етноси-народи, їх культура і побут, етнічні стереотипи та процеси виникнення, функціонування та взаємодії етнічних спільнот.

Джерела і методи народознавчих досліджень. Археологічні, етнографічні та фольклорні матеріали. Антропологія, палеозоологія, палеоботаніка. Пам'ятки писемності, дані історії, географії, лінгвістики. Порівняльно-історичний метод. Компонентний метод. Метод типологізації. Метод пережитків. Метод польових досліджень.

Становлення і розвиток української етнографії. «Повість минулих літ», «Повчання Володимира Мономаха дітям», «Слово о полку Ігоревім» як етнографічні пам'ятки. Етнографічні пам'ятки Середньовіччя. Українська

етнографія та вплив романтизму. Російське географічне товариство. Комісія для опису губерній Київського навчального округу (1851–1864). Етнографічна праця в Західній Україні. Позитивізм, реалізм, еволюціонізм як основні напрямки західноєвропейської етнографічної науки другої половини ХІХ ст. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. М. Костомаров, В. Антонович, М. Драгоманов, П. Чубинський. Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Ф. Вовк. Етнографічна комісія ВУАН (1921–1933), Музей (а згодом Кабінет) антропології та етнології імені Ф. Вовка (1921–1934), Кабінет примітивної культури кафедри історії України (1925–1933), Кабінет музичної етнографії (1922–1933), Краєзнавча комісія (1922).

Лекція №2

Історико-етнографічне районування України

Мета: ознайомити студентів з методикою визначення меж українських етнічних територій, охарактеризувати та показати на карті загальні процеси та тенденції формування історико-етнографічної карти України та субкультурні особливості окремих регіональних одиниць, дати оцінку етнічному складу населення України та визначити як протягом історичного розвитку він змінювався.

План

1. Методика визначення меж українських етнічних територій у контексті сучасних етнографічних досліджень.
2. Формування історико-етнографічної карти України:
 - а) Центральний (Центрально-Східний) надрегіон;
 - б) Північний (Поліський) надрегіон;
 - в) Західний надрегіон;
 - г) Південний надрегіон.
3. Етнічний склад населення в історичній ретроспективі.

Зміст лекції

Поняття «етнічність» у зарубіжних дослідженнях. Інтерпретація поняття «етнічна територія». Визначення поняття «етнічна територія». Українське етнічне зарубіжжя. Критерії визначення етнічних територій та їхніх меж. Визначення етнічної границі. Велика кількість національностей з широкими перехідними діалектно-культурними зонами. Сильне територіальне змішання етносів. Методологічні зауваження щодо термінів

«етнічна територія», «етнічність», «етнічна границя».

Загальна типологія території сучасної України. Центральний (Центрально-Східний) надрегіон. Північний (Поліський) надрегіон. Західний надрегіон. Південний надрегіон. Середня Наддніпрянщина (Наддніпрянщина, Подніпров'я, Центральна Україна) особливості формування та територіальні межі. Слобожанщина. Колонізаційні процеси з півдня та півночі. Полісся – історико-етнографічний регіон усього східнослов'янського світу. Етнографічні групи Полісся. Сіверщина. Волинь. Формування окремого історико-етнографічного регіону. Волинь як важливий «резервуар» збереження генофонду українського етносу. Галичина складний в етнотериторіальному відношенні регіон, що зумовлюється мінливістю його кордонів та накладанням окремих локальних зон на інші історико-етнографічні регіони. Буковина історико-етнографічний регіон, відірваність від українського етнічного ядра, розвиток на перетині різних етнічних і державно-політичних утворень. Закарпаття – найзахідніша частина української етнічної території. Поділля як регіон з найдавнішими поселеннями людей в Україні. Покуття, Холмщина, Підляшшя, Лемківщина, Бойківщина, Гуцульщина. Перехідні групи населення. Бессарабія, Акерманщина, Хотинщина, Буджак, Крим, Таврія. Донщина (українське Подоння).

Етнічний склад населення України. Російські поселення на східних окраїнах України, на півдні та Бессарабії. Поселення поляків від часів Галицько-Волинського князівства. Білоруси та північне порубіжжя. Євреї як одна з найбільших етнічних меншин України. Болгари, молдавани (волохи), греки, вірмени, німці, кримські татари, караїми. Україна – держава з багатонаціональним складом населення.

Лекція №3

Етногенез українського народу

Мета: ознайомити студентів з чинниками, що впливають на формування етносу, окреслити ареал слов'янської прабатьківщини та дати оцінку особливостям українського етногенезу, розвивати історичне мислення, сприяти осмисленню процесу україногенезу.

План

1. Слов'янський етногенез.
2. Етнокультурні процеси на півдні Східної Європи в останнє століття до нової ери.

3. Концепції етногенезу та формування українського етносу.
4. Періодизація українського етногенезу.

Зміст лекції

Походження та рання історія слов'ян. Концепції слов'янського етногенезу. Слов'яни – молода спільнота. Перші згадки про слов'ян в історичних творах. «Гетика» Йордана. Венеди/венети. Пліній Старший. «Венедське питання». Празька та пенківська археологічні культури. Метод ретроспекції та генетично споріднені археологічні культури. Уніфікована матеріальна культура вагома, але не головна ознака етносу. Нові археологічні культури набагато частіше це результат складання елементів двох та більше традицій. Ототожнення певних зразків матеріальної культури є завжди гіпотетичним. З позиції лінгвістики зона витоків слов'янства звужується до прикордоння сучасних Білорусі та України, південно-східних воєводств сучасної Польщі, а також західних областей сучасної Росії.

Колапс Великої Скіфії причина – екологічна, збільшення поголів'я худоби – дигресія пасовиськ (неможливість природного відновлення), зменшення зволоженості. Сармати – відсутність писемних джерел про завоювання скіфів. Лісостеп – III ст. до н. е. суцільний потік мігрантів. Вплив кельтів на території сучасної України був мінімальним – Закарпаття. Лощений посуд, застібки-фібули, «поля-поховань» це те, що пов'язано з центральноевропейським загалом. Взаємини «зарубинців» зі пізньоскіфським середовищем у пониззі Дніпра. Занепад зарубинецької культури внаслідок нападів роксоланів. Період I – II ст. н. е. на всіх просторах сучасної території України являв собою «киплячий казан». Внаслідок Готських війн на історичну арену виходить абсолютно нове утворення (останні десятиліття III ст.) – Черняхівська культура. Черняхівська культура – це конгломерат народів, що утворився внаслідок Готських війн. Початок занепаду черняхівської культури – кінець IV – перша половина V ст. та пов'язаний він із навалою гунів. Гунський час – це час руйнації не тільки черняхівської, але й київської, яка почала свою трансформацію у культуру початку середньовіччя.

Проблема етногенезу українців була актуальною протягом попередніх століть і залишається такою й сьогодні. Автохтонна концепція. Автохтонний та міграційний підхід до проблеми походження українського етносу. Трипільська (трипільсько-арійська) концепція. Ідея безперервності. Ранньослов'янська концепція походження українців найбільш прийнятна в середовищі українських вчених. М. Грушевський. Києворуська (давньоруська) концепція. Пізньосередньовічна концепція. «Теорія

колбочки». «Азіатська теорія»

Періодизація українського етногенезу. Основні етапи формування українського етносу: 1) «археологічний»; 2) «скіфо-сарматський»; 3) «слов'янський»; 4) «києворуський» (давньоруський) – друга половина X–перша половина XIV ст.; 5) «іноземно-колонізаційний» – друга половина XIV–XIX ст.; 6) «етнодемографічний» – XX ст.

Лекція №4

Антропологічні риси українського народу

Мета: ознайомити студентів з роллю та місцем антропології у вивченні українського етногенезу, охарактеризувати антропологічні типи притаманні українській етнічній території, показати як протягом історичного розвитку змінювались антропологічні риси людності, що населяла територію України, визначити антропологічний склад українського народу.

План

1. Роль антропології у вивченні україногенезу.
2. Антропологічні типи на українській етнічній території
3. Антропологічна історія українців.
4. Антропологічний склад українського народу.

Зміст лекції

Роль антропології у вивченні україногенезу. Антропології – вчення про зміну та еволюцію фізичного типу людини. Основними напрямками (розділами) традиційних антропологічних студій є краніологія (грец. *κρανίον* — череп), остеологія (грец. *οσ* — кістка) та соматологія (грец. *σώματος* — тіло), найголовніших антропологічних (расових) ознак доліхокранія, мезокранія, брахіокранія крім традиційних зовнішніх характеристик антропологи виділяють три додаткові ознаки: одонтологічні, гематологічні, дерматогліфічні.

Антропологічну історію українців можна порівняти з «генним потоком через століття». Доба мезоліту (IX–VI тис. до н. е.), переважання протоевропейського типу представленого північними європеїдами. Носії неолітичних культур, незважаючи на належність до протоевропейського та давньосередземноморського антропологічних типів, мали численні локальні варіанти. Антропологічні комплекси людності України енеолітичної доби, які зазнавали динамічніших видозмін. Тенденція до взаємодії представників

різних антропологічних типів, що належали до головних євразійських етнічних масивів, на території України ще більше поглиблюється у II тис. до н. е. – в добу бронзи. Понад тисячолітня доба заліза залишила чимало «білих плям» на антропологічній мапі України, що передусім стосується протослов'янської етногенетичної лінії. Праслов'янський етнічний масив, як і людність племенних об'єднань VIII–IX ст. та Київської Русі, не були однорідними, адже в антропологічному відношенні розташовані на величезній території, вони тією чи іншою мірою були приречені на постійні контакти з іноетнічними спільнотами.

Антропологічний склад українського народу. Схема визначення антропологічного складу українського народу. Поділ України на п'ять (або ж сім) областей, що відображають притаманні йому загальноетнічні та специфічно-регіональні фізичні риси. Центральноукраїнська антропологічна область. Центральноукраїнський антропологічний тип, до якого належить більшість сільських мешканців України. У центральноукраїнській антропологічній області виокремлюються два варіанти. Карпатська (західна) антропологічна область. Південна (нижньодніпрово-прутська) антропологічна область. Північна антропологічна область. Попри деякі фізіологічні відмінності між представниками різних областей і зон українці загалом досить гомогенна в антропологічному відношенні спільнота.

Лекція №5

Ментальність та національний характер українців.

Мега: ознайомити студентів з етнічними впливами, що лягли в основу формування українського характеру, дати оцінку соціопсихічним особливостям українців протягом історичного розвитку, визначити головні ознаки українського національного характеру.

План

1. Міфологічне моделювання світу і формування етнічних образів.
2. Проблема народного характеру в українській науковій думці XIX ст.
3. Сучасне трактування проблематики менталітету та вибору системи цінностей.

Зміст лекції

Міфологічне моделювання світу і формування етнічних образів. Формування психічного типу етносу. Ідеальним джерелом створення етнічного образу українців є народна культура. Універсальною формою і

засобом моделювання етнічних уявлень про світ та етнопсихологічних образів виступає міфологія. Психологічний склад етносу. Першообразом та символічною формулою, що визначає особливості поведінки, мислення та розуміння світу певної етнічної спільноти виступає архетип. Українська міфологічна традиція це своєрідна інтерпретація індоєвропейських міфів. Всю архаїчну культуру, ментальність та національний характер українців пронизує ідея першорядності жінки перед чоловіком. Поряд з хліборобським (селянським) за своєю суттю архетипом у добу Середньовіччя сформувався другий вимір українського етнонаціонального образу – козацький. Протиставлення селянському етнообразу, козацьким. Архетипні етнообрази народу є важливою детермінантою його розвитку.

Детермінанти українського етнічного (національного) характеру. Три головні підходи щодо визначення суті етнічного характеру. Етнічний характер. Етнічний темперамент. Фактори формування українського етносу та його психіки: природно-географічне середовище, культурно-історична детермінанта, етнічні установки, етнічні стереотипи, етнічні пересуди, етнічна ксенофобія, етнічний конформізм. Геополітична детермінанта. «Пограничне» розташування України між хліборобським та кочовим світами – «цивілізацією плуга» та «цивілізацією степу». Поділ народів світу на чотири «антропологічні» типи. Ю. Липа, О. Кульчицький, В. Липинський, В. Щербаківський. Нордійський, понтійський, остійський, динарський типи. Соціальна детермінанта українського характеру.

Системоутворюючі ознаки українського менталітету. Інтровертність психічних функцій. Одна з базових ознак української ментальності (психіки) – індивідуалізм. Природний демократизм і волелюбність. Переважання почуттів та емоцій над інтелектом і волею. Етнічні емоції. Шляхетність української вдачі. Світосприймальні настанови українського народу мотивовані не лише його традиційним етносоціальним середовищем, але й зовнішніми впливами.

Етнічна і національна свідомість (самосвідомість). Етнічна свідомість – одна з головних обов'язкових ознак етносу. «Вищим рівнем» етнічної свідомості можна вважати етнічну самосвідомість. Національна свідомість, пов'язана із системою ідеологічних і політичних цінностей. Національна самосвідомість, усвідомлення людиною своєї належності до нації. Етнічна ідентичність. Три типи етнічної свідомості (самосвідомості): етнорегіональна, етнічна, національна. Формування етнічної та національної свідомості (самосвідомості) – це тривалий, складний і суперечливий процес.

Матеріальна та духовна культура українського народу.

Лекція №6

Господарська діяльність українців. Транспорт.

Мета: ознайомити студентів у усіма надбаннями матеріальної культури українців, охарактеризувати процеси зародження землеробства та скотарства на українських теренах, розкрити процеси виникнення та розвитку ремесел та промислів, дати оцінку становищу транспортної мережі, засобам пересування та шляхам сполучення.

План

1. Основні галузі господарства українського населення.
2. Ремесла та промисли.
3. Традиційні засоби пересування, транспортні артерії та шляхи сполучення.

Зміст лекції

Основні галузі господарства українського населення. Культурно-господарські системи життєзабезпечення людських потреб спираються на дані палеоботаніки, палеозоології, археології, етнолінгвістики, етнографії. Ця сфера виступає однією з найзагальніших етноідентифікуючих ознак, розкриває широку палітру знань про етногенетичний розвиток народів. Для слов'ян характерним є урізноманітнення форм землекористування та знарядь праці. Підсічно-вогнева або вирубно-вогнева система землекористування. Залежна, або перелогова система землекористування. Трипільна система землеробства. Двопільна та чотирьохпільна система землеробства. Видовий склад рослин в асортименті сільськогосподарських культур східнослов'янського регіону залишався досить специфічним і незмінним та істотно відрізнявся від сусідніх етнічних масивів. Найпоширенішою зерновою культурою була яра й озима пшениця. Вирощування двох основних технічних культур – конопель та льону. Розширення міжетнічних зв'язків сприяло розширенню асортименту городніх культур. Садівництво. Розвиток сільськогосподарських знарядь праці відбувався шляхом запозичення іноетнічних моделей та їхнього вдосконалення й пристосування до місцевих умов. Агрокультурна революція – застосування плуга. Тваринництво. Скотарство.

Ремесла та промисли. Мисливство як один з найдавніших промислів України. Комплексу мисливської зброї. Способи полювання: активне полювання і полювання із самоловами. Поряд зі збиральництвом і мисливством існувало рибальство. Бджільництво. Бортництво. Пасічництво. Чумацтво. Прядіння і ткацтво. Керамічні вироби – гончарство. Ліпна кераміка. Гончарний круг. Металургія. Обробка дерева та каменю. Ювелірне ремесло.

Традиційні засоби пересування, транспортні артерії та шляхи сполучення. Соляний шлях, Татарський шлях, Муравський шлях, Чорний шлях. Молдавський, або Золотий шлях. Поштові тракти. Торговельні дороги. Місцеві сухопутні шляхи.

Лекція №7

Побутова культура українського народу.

Мета: ознайомити студентів з особливостями та видами розміщення сільських поселень, охарактеризувати українське традиційне житло, одяг, взуття.

План

1. Типологія сільських поселень.
2. Українське традиційне житло в його історичному розвитку.
3. Традиційний одяг та взуття: регіональний та становий зріз.

Зміст лекції

Типологія сільських поселень. Соціально-економічні типи сільських поселень. Малодвірні та багатодвірні поселення. Сільська громада. Українське село складалося з: сельбища, центру, культових споруд, виробничо-побутових, культурно-освітніх об'єктів та установ. Типом малодвірного сільського поселення був присілок (виселок, урочище) та хутір. У процесі історичного розвитку соціально-економічні типи сільських поселень українців змінювалися. Поселенці тимчасово звільнялися феодалом або державою від повинностей утворювали волі або слободи.

Українське традиційне житло в його історичному розвитку. Житло як простір для короткочасного відпочинку чи тривалого перебування. Типологізація житла здійснюється за такими ознаками: будівельний матеріал, стиль конструкції й планування, розміщення печі й культового місця, зв'язок із господарськими забудовами, внутрішній інтер'єр. Самобутню рису житлобудування східнослов'янських народів визначають

каркасна («стовпова») та зрубна конструкції (пов'язані з рубкою й горизонтальним укладанням колод) стін. На плануванні житла дедалі помітніше позначалися соціальне розшарування суспільства, а також іноетнічні впливи, які зумовлювали його регіональні відмінності. Комплекс важливих характеристик традиційного житла пов'язаний з його інтер'єром. Одним з найважливіших його елементів є піч. Спосіб виведення диму був настільки важливий, що ще до початку ХХ ст. визначав тип хати: «курна» або «чорна», «напівкурна», «біла». Самобутніх рис українському житлову додавала і традиція декоративно-монументального розпису стін. Окремий український традиційний житловий стиль. Житло протягом усього часу тісно пов'язувалося із сакральним світом людини.

Традиційний одяг та взуття. Народний костюм – це своєрідний етносоціальний паспорт, який містить важливу інформацію про національну належність, місце походження, стать, вік, сімейний статус людини. Функції – захисна, естетична, соціальна, статево вікову, оберегову, обрядову та інші. Головними складниками, що становлять цілісну характеристику одягу, є матеріал, техніка виготовлення, конструкція і техніка пошиття, способи носіння. Нагрудний одяг (сорочка). Поясний одяг (спідниця, штани (шаровари). Верхній тканинний одяг. Хутряний одяг. Головні убори, зачіски. Пояс – як сакральні-обереговий елемент одягу. Кольористика одягу. «Типова модель» українського національного костюма.

Лекція №8

Антропология їжі українців від найдавніших часів і до початку ХХ ст.

Мета: ознайомити студентів з усіма проявами та варіаціями української кухні, дати оцінку повсякденній та козацькій кухні, в позиції історичної ретроспективи ознайомити з різнобарвністю святкового столу українців, охарактеризувати рецептуру приготування та культуру вживання алкогольних та безалкогольних напоїв.

План

1. Повсякденна та козацька кухня.
2. Святковий стіл українців: історична ретроспектива, становий зріз.
3. Обрядові страви.
4. Алкогольні та безалкогольні напої та культура їх вживання.

Зміст лекції

Повсякденна, святкова та обрядова їжа українців. Аспектами аналізу

проблеми харчування є природно-географічне середовище, спосіб господарювання, міжетнічні контакти та інші фактори. Хліб – головний предмет-символ в ієрархічній системі харчування людності. За два останні століття народна кухня українців та уявлення про неї зазнали суттєвих змін, на основі чого почали формуватися нові стереотипи про «традиційні національні страви». Споживання м'ясних страв. Асортимент продуктів, що становить основу української кухні, мало чим відрізняється від європейського. Технологічні прийоми приготування їжі. Символічно-сакральне навантаження продуктів харчування. Харчові обмеження і заборони. Особливості вживання алкоголю. Їжа як ознака групової етнічної ідентифікації. У традиційній матеріальній культурі їжа поряд з житлом і одягом становить найбільш стійкий у часовому вимірі феномен.

Лекція №9

Феномен української духовної культури

Мета: охарактеризувати світоглядні та міфологічні уявлення та вірування українців, дати оцінку дохристиянським релігійним традиціям, оцінити їх вплив на формування сучасних релігійних переконань, визначити місце християнства в культурно-духовному житті українців, ознайомити студентів з традиційною українською демонологією, народною магією та ворожбою.

План

1. Формування язичницьких міфологічних уявлень.
2. Особливості язичницького політеїзму.
3. Християнство і двовір'я.
4. Етноконфесійність та Реформація.

Зміст лекції

Формування язичницьких міфологічних уявлень. Українське язичництво було найбільш гармонійним релігійним світобаченням. Природний, а не насильницький характер. Еволюція з часів трипільської релігійно-міфологічної системи. Центральний елементом є образ жінки-прародительниці. Світобачення крізь призму орнаменталістики керамічних виробів. У кочових народів, що впливали на етногенез українців теж був поширений культ Богині-Матері. Скіфи створили першу на території України систему політеїзму. Система культів та обрядів скіфів, виразно простежується у слов'янському язичництві. Сармати збагатили релігійно-

міфологічних уявлень скіфів магічними діями. Вірування фракійських племен залишили помітний вплив на населення Прикарпаття. Первісний релігійно-міфологічний світогляд слов'ян був позбавлений дуалізму, понять добра і зла.

Особливості язичницького політеїзму. Розклад первіснообщинного ладу супроводжувався глибокими світоглядно-релігійними трансформаціями та колізіями. Характерною рисою праукраїнського політеїзму є багатофункціональність образів богів. Риси праукраїнського теїстичного язичництва: антропоморфізм, ієрархізація і деміургізація. Праукраїнський язичницький політеїзм сформувався у доволі струнку систему, але не набув завершеного, вигляду.

Християнство і двовір'я. Християнізація у вузькому та широкому аспектах. Серед багатьох причин, що зумовили прийняття християнства на Русі, вагому роль відіграв етнічний фактор. Поліконфесійність. Поліетнічність. Язичницька поліетноконфесійна система та політика київських князів. Християнство мало подвійні наслідки для етнічного розвитку українського народу. Втрата етнічної самобутності. Християнство відіграло величезну роль у просвітництві й зміцненні моральності народу. Навернення русичів до християнства спочатку майже не супроводжувалося змінами в їхній етнорелігійній свідомості, а обмежувалося винятково зовнішніми ритуальними діями. Ортодоксальна християнізація Русі-України не змогла витіснити етнічного язичництва. Протягом тисячоліття ці два процеси і явища взаємопереплелися, витворивши складний феномен двовір'я.

Етноконфесійність та Реформація. Християнство відіграло не лише етноконсолідуючу, але й дезінтеграційну роль. Переломне значення для українського етнорелігієгенезу стали дві події: Берестейська церковна унія (1596 р.) та включення 1686 р. Київської митрополії до Московського патріархату. Офіційне українське православ'я почало втрачати свої самобутні риси, перетворюючись на засіб денационалізації народу. Уніатство (греко-католицизм) відіграло важливу роль у збереженні етнічної самобутності та в захисті західних українців від колонізації. Незважаючи на свою поліконфесійність, український народ ревно зберігав чистоту християнської догматики і канонічності.

Лекція №10

Сім'я в традиційній українській культурі

Мета: охарактеризувати історичні типи і форми української сім'ї, дати

оцінку всім етапам сімейного життя українців (від народження до смерті), показати етапи проведення традиційного українського весілля, ознайомити студентів з традиційними уявленнями про місце та роль чоловіка, жінки та дітей в українській сім'ї, визначити місце культу предків в українській родині.

План

1. Історичні форми та типи української сім'ї. Система спорідненості.
2. Сімейно-родинні взаємини або статевовікова стратифікація:
 - 2.1 діти;
 - 2.2 молодь,
 - 2.3 чоловік/жінка,
 - 2.4 літні люди.

Зміст лекції

Історичні форми та типи української сім'ї. Система спорідненості. Українська сім'я. Поліандрія. Полігамія. Моногамія. Проста сім'я: подружня пара, повна, неповна. Складна сім'я: братська, батьківська, розширена. Система спорідненості. Спорідненість – це тип соціальних зв'язків, які пов'язують людей в одну групу «родичів». За генеалогічним принципом групування кровних родичів розрізняють: по прямій висхідній (вертикальній) лінії, по бічній (горизонтальній) лінії. Свояцтво – спорідненість за шлюбом. Інститут кумівства в Україні. Біологічна або кровна спорідненість у традиційному суспільстві відповідала терміну рід. Рід матері та рід батька. Соціальна спорідненість. Спорідненість за шлюбом. Інститут кормильства. Спорідненість за прийомцтвом. Духовна спорідненість. Духовні батьки. Братство, сяберство, побратимство, посестринство – фіктивна соціальна спорідненість. Ритуальна спорідненість.

Сімейно-родинні взаємини або статевовікова стратифікація. Статевовікова стратифікація – явище і біологічне, і соціальне. Ієрархія соціальних груп за віком і за статтю. Універсальна схема поділу суспільства на вікові групи: діти, неодружена молодь, одружені чоловіки й жінки, літні люди. У кожній етнічній культурі є свої підгрупи в межах згаданих груп. Найбільше підгруп містить вікова група дітей: новонароджені, діти – до року, від одного до п'яти років, від п'яти років до підліткового віку. Під час переходу до останньої підгрупи дитина отримувала новий статус, який відповідав початкові виконання нею найперших господарських обов'язків. Класифікація в інших вікових групах є не такою подрібненою. У віковій групі чоловіків (господарів) та молодичь також виокремлюють дві підгрупи:

щойно одружені молодята, самостійні господарі. Перехід із однієї вікової групи (підгрупи) до іншої супроводжувався певними обрядами. Обряди переходу закріплювали поетапну соціалізацію людини. Перехід в останню вікову групу – літніх людей – в українському традиційному суспільстві не супроводжувався спеціальними обрядами. Вікова стратифікація суворо регламентувала поведінку і життя людини традиційного суспільства.

Лекція №11

Методика навчання народознавства в школі.

Мета: навчити студентів проводити уроки, позакласні заняття, здійснювати пошуково-дослідницьку й експедиційну народознавчу роботу з учнями закладів середньої освіти, розширити та поглибити знання студентів про теоретико-методологічні основи українського народознавства.

План

1. Зміст і структура шкільного народознавства.
2. Урок народознавства та його специфіка.
3. Типологія уроків народознавства.
4. Методика організації пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі.
5. Позакласна робота з народознавства.

Зміст лекції

Структура основних інформаційних блоків народознавства: а) «Людина-соціум»; б) «Етнічна історія українського народу»; в) «Духовна культура українців»; г) «Матеріальна культура українців». Традиційні принципи навчання народознавства в школі. Нетрадиційні принципи навчання українського народознавства. Особливості підготовки вчителя до уроку народознавства. Планконспект уроку народознавства (програма керування навчальною діяльністю учнів) як останній етап підготовки вчителя до уроку. Традиційні типи уроків народознавства та їх структура. Інтегровані уроки народознавства в загальноосвітній школі. Шкільне народознавство як засіб виховання учнів та розвитку їх творчих здібностей. Нетрадиційні форми проведення уроків народознавства в українській загальноосвітній школі. Шкільний кабінет народознавства як матеріальна база організації та проведення навчально-виховної та позакласної роботи в загальноосвітній школі. Вимоги до кабінету народознавства. Основні засоби унаочнення та технічні засоби навчання на уроках народознавства, вимоги

до їх використання. Зміст, мета і завдання пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі. Основні етапи пошуково-експедиційної діяльності з українського народознавства. Програма народознавчих польових досліджень учнів загальноосвітньої школи.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Змістовий модуль

Теоретико-методологічні засади формування українського етносу.

Матеріальна та духовна культура українського народу.

Семінарське заняття №1

Становлення і розвиток української етнографії

Мета: ознайомити студентів із особливостями становлення української етнографії, дати оцінку етапам розвитку науки на українських землях, розвивати історичне мислення, сприяти осмисленню досягнень етнографічної науки в Україні.

Основні поняття: народознавство, етнографія, етнологія, фольклор, антропология, Комісія для опису губерній Київського навчального округу, Південно-Західний відділ Російського географічного товариства, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Етнографічна комісія ВУАН.

План

1. Донаукове накопичення етнографічних знань (X–XVIII ст.). Зародження науки та початок народознавчих досліджень.
2. Народознавчі дослідження в Україні XIX ст., перші етнографічні школи: харківська, київська, львівська.
3. Етнографічні установи ВУАН. Регіональні центри. Організація комплексних експедицій по Україні.
4. Дослідження з етнографії в умовах тиску тоталітарної системи 30-50-х рр. XX ст. Українознавчі розвідки в діаспорі.
5. Становлення та перспективи розвитку етнографії/етнології у незалежній Україні.

Реферати:

1. Діяльність етнографічних установ в умовах коренізації 20-30-х рр. XX ст.
2. Місце та роль етнографічної науки в умовах незалежної України.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Видатні українські етнографи: Павло Чубинський.
2. Видатні українські етнографи: Федір Вовк.
3. Видатні українські етнографи: Микола Сумцов.

Рекомендована література

Основна:

1. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 13–31.
2. Історія українознавства : навч. посібник / П. П. Кононенко, Л. К. Токар, О. Г. Бажан. Київ : Академвтдав, 2011. 508 с.
3. Кафарський В. І. Етнологія : підручник Київ : ЦНЛ, 2006. – 432 с.
4. Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть // *Українознавство*. 2010. №1. С. 68–72.
5. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. 470 с.
6. Наулко В. Українська етнологія: вчора, сьогодні, завтра // *Університет*. 2008. №3. С. 5–13.
7. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 12–25.
8. Тиводар М. Етнологія : навч. посібник Львів : Світ, 2004. С. 7–67.
9. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 70–93.
10. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 12–23.

Додаткова:

1. Балагутрак М. Етнопсихологічні погляди Михайла Драгоманова та Івана Франка і нова доба європейської гуманістики // *Народознавчі зошити*. 2018. №1. С. 80–90.
2. Борисенко М. Етнологія сучасності в Україні: досвід та уроки радянського періоду // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №2. С. 23–32.
3. Глушко М. Володимир Гнатюк – організатор та учасник формування музейних етнографічних колекцій // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 15–25.
4. Глушко М. Дослідження традиційного будівництва у Науковому товаристві імені Шевченка (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) // *Народознавчі*

зошити. 2013. №2. С. 191–199.

5. Глушко М. Іван Раковський – дослідник антропологічних рис Тараса Шевченка // *Народознавчі зошити*. 2015. №5. С. 999–1003.

6. Залізник Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.

7. Іваннікова Л. Перша наукова експедиція на Дніпрові пороги Олександра Афанасьєва-Чужбинського // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №1. С. 26–33.

8. Ковальчук О. Українське народознавство: книга для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 176 с.

9. Ковпик С. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Акцент, 2007. – 100 с.

10. Кокош А. Погляди Пантелеймона Куліша на історію як спроба затвердити українську націю в науковому просторі російської імперії // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 747–751.

11. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.

12. Корній Л. Тадей і Максим Рильські та Микола Лисенко: вплив середовища на формування особистості. // *Народна творчість та етнологія*. 2020. №3. С. 94–103.

13. Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.

14. Онищенко О. Сто літ академічного українознавства: тенденції розвитку і здобутки // *Народна творчість і етнологія*. 2018. №3. С. 5–9.

15. П'ятаченко С. Елементи регіональної етнокультури в ранній романтичній прозі Пантелеймона Куліша // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №1. С. 38–43.

16. Павлюк С. Здобутки української народознавчої науки: двадцять років одержимої праці // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 171–190.

17. Паладі-Ковач А. Куди прямує європейська етнографічна наука? // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №2. С. 7–23.

18. Пацай Т. Особливості етнографічних студій в НТШ у міжвоєнний період (на основі протоколів засідань Етнографічної комісії) // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 294–299.

19. Пашук В. Товариство «Просвіта»: перші видання на соціально-економічну та господарську тематику 1869–1874 рр. // *Народознавчі зошити*. 2012. №6. С. 1171–1186.

20. Скрипник Г. Етнологічні і національно-ідентифікаційні візії вченого: до 170-річчя від дня народження Хведора Вовка // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №6. С. 5–19.

21. Скрипник Г. Південно-Західний відділ РГТ: новаторські

дослідницькі практики і науково-організаційні здобутки // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №6. С. 58–77.

22. Тарнавський Р. Тенденції розвитку народознавства у Львівському університеті в другій половині XVII – на початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 76–86.

23. Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. І. Бондаренко. Київ : Наш формат, 2019. 320 с.

24. Чікало О. Павло Чубинський – видатний подвижник українського народознавства (до 180-ліття від дня народження) // *Народознавчі зошити*. 2019. №4. С. 928–933.

Інтернет-ресурси:

1. Інститут археології НАН України. – Режим доступу : <http://www.iananu.kiev.ua>

2. Інститут історії України НАН України. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/uk>

3. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>

4. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>

5. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>

6. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>

7. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://nndiuv.org.ua>

Семінарське заняття №2

Історико-етнографічне районування України

Мета: ознайомити студентів з методикою визначення меж українських етнічних територій, охарактеризувати та показати на карті загальні процеси та тенденції формування історико-етнографічної карти України та субкультурні особливості окремих регіональних одиниць, дати оцінку етнічному складу населення України та визначити як протягом історичного розвитку він змінювався.

Основні поняття: етнічність, етнічна територія, українське етнічне зарубіжжя, Центрально-Східний надрегіон, Поліський надрегіон, Західний надрегіон, Південний надрегіон, Сіверщина, Слобожанщина, Полісся, Волинь, Галичина, Буковина, Закарпаття, Поділля, Покуття.

План

1. Методика визначення меж українських етнічних територій у контексті сучасних етнографічних досліджень.
2. Формування історико-етнографічної карти України:
 - а) Центральний (Центрально-Східний) надрегіон;
 - б) Північний (Поліський) надрегіон;
 - в) Західний надрегіон;
 - г) Південний надрегіон.
3. Етнічний склад населення в історичній ретроспективі.

Питання на самостійне опрацювання

1. Чисельний та етнічний склад населення України.
2. Національний склад населення Житомирщини.

Рекомендована література:

Основна:

1. Балагутрак М. Етнопсихологічна порівняльна характеристика українців, поляків, росіян у праці Володимира Антоновича «Три національні типи народні» // *Народознавчі зошити*. 2000. №6. С. 1070–1081.
2. Боряк О. О. Україна: етнокультурна мозаїка Київ : Либідь, 2006. 328 с.
3. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. 520 с.
4. Історія українознавства : навч. посібник / П. П. Кононенко, Л. К. Токар, О. Г. Бажан. Київ : Академвтдав, 2011. 508 с.
5. Кафарський В. І. Етнологія : підручник Київ : ЦНЛ, 2006. 432 с.
6. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. 470 с.
7. Наулко В. Українська етнологія: вчора, сьогодні, завтра // *Університет*. 2008. №3. С. 5–13.
8. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. 559 с.
9. Тиводар М. Етнологія : навч. посібник Львів : Світ, 2004. 624 с.
10. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. 400 с.
11. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. 570 с.

Додаткова:

1. Верменич Я. Специфіка порубіжної ідентичності: теоретичні

конструкти і сучасні виклики. // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №2. С. 5–27.

2. Глушко М. Історико-етнографічне районування України: сучасний стан і наукові перспективи // *Народна творчість і етнологія*. 2018. №3. С. 9–22.

3. Глушко М. Надсяння: локалізація та межі етнографічного району України // *Народна творчість та етнологія*. 2017. №3. С. 7–16.

4. Етнографічний образ сучасної Гуцульщини / [Бідношия Ю., Бондаренко Г., Буйських Ю. та інші] // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №4. С.65–76.

5. Іваннікова Л. Етнографічний образ Південно-Східної Волині в дослідженні Миколи Теодоровича // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 22–28.

6. Кирчів Р. Покуття як історико-етнографічний район України // *Народознавчі зошити*. 2017. №1. С. 3–22

7. Кирчів Р. Польові нотатки і матеріали з етнокультурних перехресть // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 227–240.

8. Майборода О. Імперії та етнічність: кризи взаємних впливів // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №5. С. 7–18.

9. Рендюк Т. Стародубщина – зрусифікована історично українська порубіжна земля // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №1. С. 5–18.

10. Семенова О. Соціокультурні дослідження українсько-білоруського пограниччя: до історіографії питання // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №4. С. 24–38.

11. Скляр В. Сучасна українська ідентичність як наслідок бездержавного минулого // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 28–36.

12. Склярська О. Етнодемографічні та етнополітичні процеси в українсько-угорському прикордонні на початку ХХІ ст. // *Народознавчі зошити*. – 2017. №2. С. 416–421.

13. Сушко В. Локальні варіації української традиційної культури Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №5. С. 18–24.

14. Сушко В. Проблеми етнічної ідентифікації населення Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №1. С. 19–26.

15. Чмелик Р. Динаміка формування українсько-польського кордону та питання етнічних територій // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 34–42.

16. Чмелик Р. До методики визначення меж українських етнічних територій у контексті сучасних інтерпретаційних етнічностей // *Народна*

творчість та етнологія. 2016. №2. С. 34–45.

17. Чмелик Р. Вплив зміни типу українсько-польського пограниччя на трансформацію категорій свій/інший/чужий // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 191–200.

18. Чмелик Р. Культурна спадщина сучасного українсько-польського пограниччя в контексті міжетнічних відносин // *Народознавчі зошити*. 2015. №1. С. 91–98.

19. Чмелик Р. Поняття «пограниччя» в контексті українських і польських досліджень етнічних територій // *Народознавчі зошити*. 2014. №2. С. 221–228.

20. Чмелик Р. Ставлення мешканців українсько-польського пограниччя до кордону // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 34–39.

Інтернет-ресурси

1. Інститут археології НАН України. – Режим доступу : <http://www.iananu.kiev.ua>

2. Інститут історії України НАН України. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/uk>

3. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>

4. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>

5. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>

6. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>

7. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://nndiuv.org.ua>

Семінарське заняття №3

Етногенез українського народу

Мета: ознайомити студентів з чинниками, що впливають на формування етносу, окреслити ареал слов'янської прабатьківщини та дати оцінку особливостям українського етногенезу, розвивати історичне мислення, сприяти осмисленню процесу україногенезу.

Основні поняття: етногенез, венеда, анти, склавини, праслов'яни, «прабатьківщина слов'ян», Велика Скіфія, сармати, кельти, «латенізовані культури», пенківська культура, пшеворська культура, зарубинецька культура, черняхівська культура, гуни, концепції етногенезу, автохтонна концепція, трипільська концепція, ранньослов'янська концепція,

києворуська концепція, пізньосередньовічна концепція.

План

1. Природно-географічні та соціальні умови творення українського етносу. Вплив зовнішніх чинників.
2. Витоки слов'яноукраїнської прабатьківщини.
3. Концепції походження східних слов'ян.
4. Теорії походження українців.
5. Походження назв: Русь/русин, Україна/українець, Малоросія/малорос, Росія/великорос.

Реферати:

1. Проблема періодизації українського етногенезу
2. «Магістральна лінія» україногенезу

Питання на самостійне опрацювання:

1. Походження назв: Русь/русин, Україна/українець.
2. Походження назв: Малоросія/малорос, Росія/великорос.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В. Етногенез українського народу: короткий нарис. Київ : Тов-во «Знання» України, 2007. 148 с.
2. Етнічна історія давньої України / П. П. Толочко, Д. Н. Козак, О. П. Моця, В. Ю. Мурзін, В. В. Отрощенко, С. П. Сегеда. Київ : Ін-т археології НАН України, 2000. 278 с.
3. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 32–72.
4. Залізник Л. Походження українців: між наукою та ідеологією Київ : Темпора, 2008. 104 с.
5. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 5–25.
6. Наливайко С. Етнічна історія давньої України Київ : Євшан-зілля, 2007. 619 с.
7. Петров В. П. Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика Київ : Наук. думка, 1972. 214 с.
8. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 56–72.
9. Тиводар М. Етнологія : навч. посібник Львів : Світ, 2004. 624 с.

10. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 16–26.

11. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 25–48.

Додаткова:

1. Борисенко В. Міф та правда про 130 «народів» в Україні // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 22–28.

2. Борисенко В. Традиційна етнічна культура українців в історичному розвитку // *Народна творчість і етнологія*. 2013. №5. С. 27–40.

3. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.

4. Іваневич Л. Історико-географічні та історико-етнографічні межі дослідження народного вбрання українців Поділля // *Народна творчість і етнологія*. 2013. №5. С. 88–101.

5. Качмар М. Українські етіологічні легенди про народи: генезис, структура, семантика // *Народознавчі зошити*. 2015. №3. С. 647–654.

6. Коваль-Фучило І. Мотив втраченого раю в оповідях про примусове переселення // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 87–97.

7. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя Київ : Освіта, 1992. 176 с.

8. Ковпик С. І. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Акцент, 2007. 100 с.

9. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.

10. Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.

11. Литвинчук Н. Господарсько-виробнича культура Східного Полісся: історія монографічного вивчення на зламі XIX –XX ст. // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 98–106.

12. Тупчієнко М. Шляхи формування та поширення символіки заліза в традиційній культурі східнослов'янських народів у світлі лінгвістичних і археологічних даних // *Народна творчість та етнологія*. 2020. №2. С. 87–93.

13. Чорній П. Феномен «етнічності» в сучасному науковому дискурсі: введення в проблематику // *Народознавчі зошити*. 2015. №6. С. 1331–1338.

Інтернет-ресурси:

1. Інститут археології НАН України. – Режим доступу : <http://www.iananu.kiev.ua>

2. Інститут історії України НАН України. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/uk>

3. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.

- М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>
4. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.ethnolog.org.ua/>
 5. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.ethnology.lviv.ua>
 6. EScriptorium. – Режим доступу : <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>
 7. LikБез. Історичний фронт. – Режим доступу : <http://likbez.org.ua/ua/>
 8. Litopys. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua>

Семінарське заняття №4

Ментальність та національний характер українців

Мета: ознайомити студентів з етнічними впливами, що лягли в основу формування українського характеру, дати оцінку соціопсихічним особливостям українців протягом історичного розвитку, визначити головні ознаки українського національного характеру.

Основні поняття: психічний тип, міфологія, психологічний склад етносу, архетип, етнічний характер, етнічний темперамент, природно-географічна детермінанта, культурно-історична детермінанта, геополітична детермінанта, соціальна детермінанта, етнічні установки, етнічні стереотипи, етнічні пересуди, інтровертність, екстравертність, індивідуалізм, природний демократизм, етнічна свідомість, етнічна самосвідомість, національна свідомість, національна самосвідомість, етнічна ідентичність.

План

1. Етнічні складники українського характеру.
2. Міфологічне моделювання світу і формування етнічних образів.
3. Соціопсихічні складники українського етнічного характеру.
4. Український національний менталітет.

Реферати:

1. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації
2. Микола Костомаров як перший дослідник етнопсихології українців

Питання на самостійне опрацювання:

1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки
2. Етнічні стереотипи українців

Рекомендована література

Основна:

1. Балагутрак М. Етнопсихологічна порівняльна характеристика українців, поляків, росіян у праці Володимира Антоновича «Три національні типи народні» // *Народознавчі зошити*. 2000. №6. С. 1070–1081.
2. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропологія). Київ : ВПОЛ, 2000. 379 с.
3. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 80–93.
4. Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини XIX століття. Дніпропетровськ : Ліра, 2016. С. 117–160.
5. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 418–452.
6. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія Київ : НІСД, 2011. 336 с.
7. Стражний О. С. Український менталітет: ілюзії, міфи, реальність Київ : Книга, 2008. 368 с.
8. Тиводар М. Етнологія : навч. посібник Львів : Світ, 2004. С. 147–158.
9. Юрій М. Ф. Етногенез та менталітет українського народу. Київ : Кондор, 2008. 262 с.
10. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен : Український вільний університет, 1993. 343 с.

Додаткова:

1. Верменич Я. Вплив наукових дискурсів на процеси формування національної свідомості в Україні в другій половині XIX – на початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2020. №4. С. 26–42.
2. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.
3. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 176 с.
4. Ковпик С. І. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Акцент, 2007. 100 с.
5. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.
6. Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.
7. Павлюк С. Історико-генетична та культурна несумісність українців з московитами // *Народознавчі зошити*. 2023. №1. С. 3–13.
8. Требик О. Персональний код кумулятивної казки: Ведмідь // *Народна*

творчість та етнологія. 2019. №2. С. 82–91.

Інтернет-ресурси:

1. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>
2. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>
3. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://nndiuv.org.ua>
4. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>
5. Etno. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>

Семінарське заняття №5

Господарська діяльність українців. Транспорт.

Мета: ознайомити студентів у усіма надбаннями матеріальної культури українців, охарактеризувати процеси зародження землеробства та скотарства на українських теренах, розкрити процеси виникнення та розвитку ремесел та промислів, дати оцінку становищу транспортної мережі, засобам пересування та шляхам сполучення.

Основні поняття: форми землекористування, знаряддя праці, підсічно-вогнева система, перелогова система, трипільна система, бортництво, чумацтво, гончарство, Соляний шлях, Татарський шлях, Муравський шлях, Чорний шлях.

План

1. Основні галузі господарства українського населення. Землеробство та його похідні. Скотарство-тваринництво.
2. Ремесла та промисли.
3. Традиційні засоби пересування, транспортні артерії та шляхи сполучення.

Реферати:

1. Ремесла часів Київської Русі
2. Промисли та ремесла за доби козацтва XVII – XVIII ст.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Хліборобська традиція на українських землях
2. Народні промисли та ремесла у XXI ст.

Рекомендована література

Основна:

1. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології упоряди. О. О. Савчук. Харків : Вид-во Савчук О. О., 2015. С. 57–94.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Харків : Фоліо, 2004. С. 405–492.
3. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.
4. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 307–335.
5. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 409–417.
6. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 94–138.
7. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 269–436.

Додаткова:

1. Балушок В., Олійник М. Вишивка на одязі українців: деякі проблеми сучасного дискурсу // *Народознавчі зошити*. 2021. №4. С. 849–863.
2. Васянович О. Народна метеорологічна термінологія поліщуків (матеріали до «Словника традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся») // *Народознавчі зошити*. 2020. №4. С. 923–944.
3. Дмитренко А. Способи покарання бджолодерів у звичаєвому праві населення Правобережного Полісся // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №2. С. 66–81.
4. Журавльова А. Зміни в традиційній моделі природокористування українців Середньої Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №6 С. 60–67.
5. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.
6. Іванчишен В. З історії вивчення каменотесного промислу на Східному Поділлі (XIX – початок XX століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №5. С. 54–60.
7. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя Київ : Освіта, 1992. 176 с.
8. Ковпик С. І. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ Київ : Акцент, 2007. 100 с.
9. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.

10. Конопка В. Хліборобська тема у різдвяно-стрітенському періоді народного календаря українців (на матеріалах Південно-Західного історико-етнографічного регіону) // *Народознавчі зошити*. 2019. №2. С. 303–318.

11. Лемеха М. Деревообробні ремесла та промисли // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №6. С. 84–101.

12. Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.

13. Мовна У. Традиційне бджільництво гуцулів: специфіка виробничої культури // *Народознавчі зошити*. 2020. № 5. С. 1037–1050.

14. Сергійчук В. Роль хліборобства у творенні українства // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3. С. 50–58.

15. Ходак І. Декоративне різьблення іконостасів Східного Поділля доби Бароко: три комплекси з київських музейних колекцій // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №2. С. 59–72.

16. Ципишев С. Поліські вірування, пов'язані із хлібом: сакральнопсеміотичний аспект // *Народознавчі зошити*. 2019. №2. С. 319–327.

17. Ямборко О. Український тематичний килим 1930–1960-х рр. Як мистецька практика соцреалізму // *Народознавчі зошити*. 2019. №1. С. 57–65.

Інтернет-ресурси:

1. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>

2. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>

3. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>

4. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>

5. Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://nndiuv.org.ua>

6. EScriptorium. – Режим доступу : <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>

7. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>

8. Traditions. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>

Семінарське заняття №6

Побутова культура українського народу.

Мета: ознайомити студентів з особливостями та видами розміщення сільських поселень, охарактеризувати українське традиційне житло, одяг, взуття, дати оцінку українському харчуванню у всіх його проявах.

Основні поняття: село, присілок, хутір, житлобудування слов'ян, каркасна конструкція, зрубна конструкція, тричленна система української хати, сорочка.

План

1. Типологія сільських поселень.
2. Українське традиційне житло в його історичному розвитку.
3. Традиційний одяг та взуття: регіональний та становий зріз.

Реферати:

1. Українська хата: історія, традиції, сучасні прояви.
2. «Шароварщина»: позитив та негатив.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Українська вишиванка.
2. Народний костюм Полісся.

Рекомендована література

Основна:

1. Балушок В., Олійник М. Вишивка на одязі українців: від Давньої Русі до модерну (відповідь сучасним скептикам) // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 798–813.
2. Васіна З. О. Український літопис вбрання: книга-альбом Київ : Мистецтво, 2003. Т. 2. 448 с.
3. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології [упоряди. О. О. Савчук] Харків : Вид-во Савчук О. О., 2015. С. 135–177.
4. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 222–305.
5. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців. Т. 1 Київ : Балтія-Друк, 2008. 160 с.
6. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 424–439.
7. Падалка С. С. Українське село 1990–2000-х рр. : тенденції соціально-економічних змін // *Український історичний журнал*. 2008. Вип. 4. С. 169–184.
8. Пономар Л. Напрями дослідження народного вбрання в сучасній інтерпретації // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 82–93.
9. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 376–417 .

10. Селівачов М. Сільська мода ХХ століття в українському вбранні та текстилі // *Народна творчість та етнологія*. 2023. №1. С. 65–74.

11. Студенець Н. Традиційна практика хатнього настінного розпису в сучасному науковому осмисленні та інтерпретації // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3. С. 78–85.

12. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 169–200.

13. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 455–560.

Додаткова:

1. Аксьонова Н, Домановський А. «...аж у липці»: побут слобожанського села першої третини ХІХ ст. В оповіданні Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Салдацький патрет» // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 450–460.

2. Балушок В. Поселення і будівлі севрюків (ХІV–ХVІІ століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 1. С. 39–49.

3. Балушок В., Олійник М. Вишивка на одязі українців: проблема витоків // *Народознавчі зошити*. 2021. №5. С. 1150–1166.

4. Бех М. Традиційний одяг околичної шляхти Північно-Східної Житомирщини кінця ХІХ – початку ХХ століття (за матеріалами села Бехи Коростенського району Житомирської області) // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №6. С. 68–77.

5. Гайова Є. Характерні риси обладнання житлових приміщень та господарських будівель Верховинського району Івано-Франківської області // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №1. С. 108–117.

6. Глушко М. Дослідження традиційного будівництва у Науковому товаристві імені Шевченка (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 191–199.

7. Горбаль М. Санітарія та гігієна в побуті селян села Селисько на Львівщині (кінець ХІХ – ХХ ст.) // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. С. 355–366.

8. Гошціцька Т. Вмєблювання традиційного житла кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. (на польових матеріалах із пограниччя Бойківщини та Підгір'я) // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 132–142.

9. Довгань С. Регіональні особливості зведення народного житла Середньої Наддніпрянщини в кінці ХІХ – другій половині ХХ століття // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №3. С. 92–98.

10. Замостяник І. Чоловічий одяг львівських міщан кінця ХVІ – першої половини ХVІІ ст. // *Народознавчі зошити*. 2016. №4. С. 873–883.

11. Іваневич Л. Дослідження традиційного вбрання українців Поділля (історіографічний аспект) // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 42–52.

12. Іваневич Л. Історико-географічні та історико-етнографічні межі дослідження народного вбрання українців Поділля // *Народна творчість і етнологія*. 2013. №5. С. 88–101.

13. Іваневич Л. Матеріали для виготовлення й декорування народного вбрання українців Поділля: класифікація та особливості // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №6. С. 42–55.

14. Іваневич Л. Регіонально-специфічні ознаки класифікації традиційних головних уборів українців Поділля (XIX – перша половина XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2015. №4. С. 850–859.

15. Король В., Коцан В. Народний одяг українців Закарпаття в обрядовій культурі та традиційних віруваннях // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 555–562.

16. Косміна О. Назви стегового одягу за письмовими джерелами XVI–XVIII ст. // *Народознавчі зошити*. 2020 №2. С. 395–404.

17. Косміна О. Назви верхнього хутряного одягу X–XVIII століть (матеріали до термінологічного словника) // *Народознавчі зошити*. 2016. №4. С. 860–872.

18. Косміна О. Передумови формування символіки традиційного українського вбрання: давньоруський одяг // *Народознавчі зошити*. 2015. №4. С. 830–840.

19. Косміна О. Передумови формування символіки традиційного українського вбрання: давньоруські прикраси // *Народознавчі зошити*. 2015. №5. С. 1144–1152.

20. Коцан В. Особливості традиційного народного вбрання лемків Закарпаття (XIX – перша половина XX століття) // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №5. С. 18–25.

21. Коцан В. Чоловічий народний одяг гуцулів Закарпаття XIX – першої половини XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 5–18.

22. Коцан В. Традиційне жіноче поясне вбрання українців Закарпаття XIX — першої половини XX ст. // *Народознавчі зошити*. 2016. №1. С. 74–91.

23. Коцан В. Традиційний народний одяг як прояв ідентичності етнографічних груп українців Закарпаття (XIX – першої половини XX ст.) / В. Коцан // *Народознавчі зошити*. 2014. №1. С. 80–97.

24. Маєрчик М. Одяг як символічне тіло (на матеріалах української

традиційної культури) // *Тіло в текстах культур*. Київ, 2003. С. 69–82.

25. Олійник М. Соціально-економічний та релігійно-обрядовий фактори розповсюдження українського традиційного вбрання в міських реаліях Києва (друга половина XIX – початок XX століття) // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №6. С. 39–45.

26. Олійник М. Український чоловічий одяг у побуті міської інтелігенції в другій половині XIX – першій половині XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 67–77.

27. Пономар Л. Ареальне дослідження народного одягу Полісся // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №3. С. 50–57.

28. Радович Р. Інтер'єр покутського житла (друга половина XIX – початок XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2019. №3. С. 715–731.

29. Радович Р. Специфіка вибору та заготівлі будівельної деревини на східному Поліссі. // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. С. 303–313.

30. Радович Р. Становлення зрубної техніки будівництва на теренах Полісся // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №6. С. 22–33.

31. Радович Р. Традиційне житло буковинського Поділля другої половини XIX – початку XX ст. (за матеріалами Хотинського р-ну Чернівецької обл.) // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 276–292.

32. Радович Р. Традиційне сільське житло третьої чверті XIX ст. на теренах Подільської губернії (за джерельними матеріалами) // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. с. 524–542.

33. Радович Р. Допоміжні технологічні засоби для забезпечення механічних та теплотехнічних властивостей зрубу поліського житла: особливості та динаміка розвитку // *Народознавчі зошити*. 2016. №2. С. 308–318.

34. Радович Р. Поліська хата в «накот»: конструктивні різновиди та шляхи їх розвитку // *Народознавчі зошити*. 2012. №4. С. 649–662.

35. Радович Р. Розвиток системи опалення поліського житла: сегментація функцій печі // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 78–87.

36. Радович Р. Розвиток системи опалення поліського житла: способи відведення диму // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 212–230.

37. Радович Р. Специфіка вибору та заготівлі будівельної деревини на Західному Поліссі // *Народознавчі зошити*. 2013. №3. С. 398–410.

38. Радович Р. Традиційне житло на півночі етнографічної Волині: особливості та волинсько-поліські паралелі (друга пол. XIX – поч. XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 201–217.

39. Сивак В. Опалювальні та освітлювальні пристрої в інтер'єрі народного житла українців // *Народознавчі зошити*. 2015. №4. С. 926–942.

40. Сілецький Р. Концепт вибору в будівельній обрядовості волинян // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. С. 287–302.
41. Сушко В. Регіональні особливості планувальних і декоративних житлобудівних традицій Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 37–46.
42. Тарнавський Р. Толока під час будівництва в громадському побуті українських селян (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №6. С. 995–1009.
43. Турейський І. Одяг як інструмент соціалізації дитини в українській традиційній культурі кінця ХІХ – початку ХХ століття // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3. С. 102–110.
44. Файник Т. Майстер-будівельник як посередник між житлом і довкіллям // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 311–322.
45. Федина О. Конструктивно-декоративні риси традиційних та новітніх форм верхнього одягу галичан кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. (за матеріалами колекцій одягу Музею етнографії та художнього промислу ІН НАН України) // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 142–154.
46. Федина О. Традиційний верхній одяг галицьких українців другої пол. ХІХ – поч. ХХ століть: видова, типологічна, стильова різноманітність // *Народознавчі зошити*. 2015. №1. С. 113–120.
47. Чехович С. Обладнання житла на західних областях УРСР // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №3. С. 75–85.
48. Щибря В. Головні убори та зачіски населення Черкаського району Черкаської області кінця ХІХ – середини ХХ століття: традиції, локальні особливості (за матеріалами польових досліджень) // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №5. С. 96–102.
49. Щибря В. Особливості верхнього одягу населення Правобережної Наддніпрянщини (кінець ХІХ – перша половина ХХ століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №3. С. 90–96.
50. Ярова А. Вивчення традиційного житла Чернігівщини наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХХ століття // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №2. С. 100–105.

Інтернет-ресурси:

1. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>
2. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>
3. EScriptorium. – Режим доступу : <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>
4. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>

5. Etno. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>
6. Traditions. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>
7. Tradycija. – Режим доступу : <http://tradycija.com.ua/>
8. Ukrajinoznavstvo. – Режим доступу : <http://ukrajinoznavstvo.org.ua/>

Семінарське заняття №7

Антропологія їжі українців від найдавніших часів і до початку ХХ ст.

Мета: ознайомити студентів з усіма проявами та варіаціями української кухні, дати оцінку повсякденній та козацькій кухні, в позицій історичної ретроспективи ознайомити з різнобарвністю святкового столу українців, охарактеризувати рецептуру приготування та культуру вживання алкогольних та безалкогольних напоїв.

Основні поняття: хліб, козацька кухня, піст, святкові страви, повсякденні страви, обрядові страви, барокова їжа.

План

1. Повсякденна та козацька кухня.
2. Святковий стіл українців: історична ретроспектива, становий зріз.
3. Обрядові страви.
4. Алкогольні та безалкогольні напої та культура їх вживання.

Реферати:

1. Культура вживання їжі українцями під час постів: історичний зріз.
2. Бароков культура та їжа.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Страви традиційної української кухні у ХХІ ст.
2. Європейські та азійські впливи на українську кухню.

Рекомендована література

Основна:

1. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології упоряди. О. О. Савчук Харків : Вид-во Савчук О. О., 2015. С. 135–177.
2. Демчук С. Доба постів і карнавалів. Як жили, пили і кохались у середньовіччі. Київ : Віхола, 2023. 336 с.
3. Етнографія України : навч. посіб. / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 222–305.

4. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 424–439.
5. Падалка С. С. Українське село 1990–2000-х рр. : тенденції соціально-економічних змін // Український історичний журнал. 2008. Вип. 4. С. 169–184.
6. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посіб. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 376–417 .
7. Сокирко О. Кулінарна мандрівка в Гетьманщину. Київ : Темпора, 2021. 272 с.
8. Українська етнологія : навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 169–200.
9. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 455–560.

Додаткова:

1. Бондаренко Г., Бех М., Таран О. Національна кухня в контексті запитів сучасного ринку // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №5. С. 96–104.
2. Борисенко В. Процеси трансформації в національній кухні українців на зламі ХХ–ХХІ століть // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 72–81.
3. Васянович О., Балушок В. Особливості побутової культури української дрібної шляхти у ХІХ – першій половині ХХ ст. // *Народознавчі зошити*. 2021. №5. С. 1042–1049.
4. Герус Л. Джерельна база дослідження обрядового хліба українців // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 885–896.
5. Гощіцька Т. Скриня та стіл у традиційній обрядовості українських горян // *Народознавчі зошити*. 2021. №3 С. 543–554.
6. Дзюба О. Посуд як складова культури харчування козацької старшини ХVІІІ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2020. №3. С. 63–71.
7. Меленчук О. Гастрономічна спадщина Буковини: етнографічний аспект // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №4. С. 73–81.
8. Радович Р. Хлібна діжа в інтер'єрі поліського житла // *Народознавчі зошити*. 2015. №5. С. 1045–1053.
9. Русінова Т. Традиційне харчування поліщуків: історіографічний аспект // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №1. С. 39–49.
10. Симко В. Кутя та коливо: порівняльний аналіз обрядових страв (на матеріалах із західного полісся) // *Народознавчі зошити*. 2022. №1. с. 162–175.

11. Тарас Я. Харчування в сімейному побуті та календарній обрядовості на Покутті // *Народознавчі зошити*. 2023. №1. С. 44–57.

12. Щербань О. Сьогодні у призмі традиційної культури харчування мешканців Наддніпрянської України в кінці XIX – на початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2017. №1. С. 42–49.

13. Щербань О. Глиняний посуд в українській селянській трапезі: від народного до псевдоелітарного (остання чверть XIX – початок XXI століття) // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 59–61.

14. Щербань О. Глиняний посуд Наддніпрянщини як складова традиційної культури харчування українців // *Народознавчі зошити*. 2016. №2. С. 389–397.

Інтернет-ресурси:

1. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>

2. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>

3. EScriptorium. – Режим доступу : <http://escriptorrium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>

4. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>

5. Etno. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>

6. Traditions. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>

7. Tradycija. – Режим доступу : <http://tradycija.com.ua/>

8. Ukrajinoznavstvo. – Режим доступу : <http://ukrajinoznavstvo.org.ua/>

Семінарське заняття №8

Релігійно-світоглядні уявлення та вірування українського народу.

Мета: охарактеризувати світоглядні та міфологічні уявлення та вірування українців, дати оцінку дохристиянським релігійним традиціям, оцінити їх вплив на формування сучасних релігійних переконань, визначити місце християнства в культурно-духовному житті українців, ознайомити студентів з традиційною українською демонологією, народною магією та ворожбою.

Основні поняття: язичництво, східнослов'янський пантеон, релігійно-міфологічний дуалізм, Сварог, Перун, Дажбог, політеїзм, християнство, етноконфесійність, Реформація, поліконфесійність.

План

1. Традиційні світоглядні уявлення і вірування українців.
2. Дохристиянські релігійні вірування. Слов'янський язичницький

пантеон.

3. Українська демонологія, народна магія і ворожба.
4. Християнство як основа культурно-духовного життя українців.

Реферати:

1. Релігійний світогляд українського народу.
2. Християнство чи язичництво: історія протистояння.
3. Українська міфологія.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Український сонник.
2. Слов'янські язичницькі боги.

Рекомендована література

Основна:

1. Буйських Ю. Жіночі образи української міфології. Колись русалки по землі ходили... Харків : КСД., 2018. 320 с.
2. Бушак С. Козак Мамай. Феномен одного образу. Київ : Родовід, 2008. 304 с.
3. Войтович В. Українська міфологія : словник. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Харків : Фоліо, 2004. 508 с.
5. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 231–270.
6. Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини ХІХ століття. Дніпропетровськ : Ліра, 2016. С. 117–160.
7. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 453–498.
8. Традиції і свята українського народу. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 384 с.
9. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 372–398.
10. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 79–119.
11. Українські міфи, демонологія, легенди / Упоряд. М. К. Дмитренко. Київ : Музична Україна, 1992. 144 с.

Додаткова:

1. Боряк О. «Гам живуть такі, як я...»: сільське кладовище як простір потойбічного життя (за матеріалами польових досліджень Полісся) // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №4. С. 76–89.
2. Боряк О. Традиційні уявлення про душу на теренах Українського Полісся (за польовими матеріалами) // *Народознавчі зошити*. 2021. №6. С. 1335–1348.
3. Буйських Ю. Міфологічні уявлення в повсякденному житті сучасних українців: теоретико-методологічні аспекти вивчення // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №6. С. 64–73.
4. Галайчук В. Демонологічно-світоглядні уявлення та вірування поліщуків Чернігівщини (за польовими матеріалами з новгород-сіверського району) // *Народознавчі зошити*. 2022. №5. С. 1092–1120.
5. Галайчук В. З похоронно-поминальної обрядовості Гуцульщини // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 814–826.
6. Галайчук В., Ципишев С. Традиційні календарно-побутові звичаї та обряди Східного Полісся (на польових матеріалах з Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.) // *Народознавчі зошити*. 2019. №5. С. 1305–1330.
7. Гошціцька Т. Образ дерева у поховальній обрядовості українців Карпат // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 293–310.
8. Диса К. Історія з відьмами. Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII – XVIII століття. Київ : Критика, 2008. 302 с.
9. Дрогобицька О. Храмове свято в обрядовій культурі та громадському побуті галицьких селян (кінець XIX – 30 ті роки XX століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 122–135.
10. Залізняк Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.
11. Іванчук В. Властивості мертвого тіла людини в гуцульських магічних практиках // *Народознавчі зошити*. 2020. №5. С. 1051–1063.
12. Ігнатенко І. «Народна релігія» та теорія «двовір'я» у світлі сучасних етнографічних досліджень / І. Ігнатенко // *Етнічна історія народів Європи*. 2008. Вип. 27. С. 39–48.
13. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 176 с.
14. Ковпик С. І. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ Київ : Акцент, 2007. 100 с.
15. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.
16. Кривенко А. «Блуд» в демонологічних уявленнях та повір'ях волинян // *Народознавчі зошити*. 2021. №4. С. 886–892.
17. Кривенко А. Традиційні способи охорони від відьомських чарів у

календарній обрядовості волинян. // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 621–629.

18.Кривенко А. Образ відьми у купальських повір'ях волинян // *Народознавчі зошити*. 2015. №2. С. 463–475.

19.Левкович Н. Жіночі демонологічні персонажі українців Карпат // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 261–267.

20.Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.

21.Мовна У. Амбівалентність постаті українського пасічника: між божественним та «нечистим» // *Народознавчі зошити*. 2015. №2. С. 376–387.

22.Надопта А. Скриня у весільній обрядовості українців кінця ХІХ–початку ХХ ст. // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 323–329.

23.Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Київ : Вид-во «Обереги», 2003. 144 с.

24.Пастух Н. Голосильна традиція українців за безмалъ двісті років // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 184–187.

25.Пуківський Ю. Великий піст у традиційному календарі українців історико-етнографічної Волині // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 317–328.

26.Пуківський Ю. Звичаї та повір'я українців Волині, пов'язані з церковною службою на Великдень // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 200–211.

27.Серебрякова О. Шлюбні ворожіння в календарній обрядовості українців. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2022. 247 с.

28.Серебрякова О. Семантика гадань зі взуттям у зимовій обрядовості українців // *Народознавчі зошити*. 2015. №1. С. 206–213.

29.Серебрякова О. Традиційна ворожба з кілками: ритуально-магічний аспект // *Народознавчі зошити*. 2012. №4. С. 663–670.

30.Темченко А. Семантика днів тижня: четвер у міфологічних уявленнях слов'ян (за матеріалами замовлянь) // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 28–34.

31.Чуйко О. Двовір'я в середньовічній культурі населення Прикарпаття // *Народознавчі зошити*. 2019. №1. С. 29–34.

32.Шворак І. Сакральне та профанне у традиційній весільній обрядовості Західної Волині: форми та функції // *Народознавчі зошити*. 2019. №6. С. 1557–1562.

33.Щербак І. Релігійні процеси в поліетнічному середовищі (на матеріалах Житомирщини) // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №3. С. 42–50.

Інтернет-ресурси:

1. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>
2. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>
3. EScriptorium. – Режим доступу : <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>
4. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>
5. Etno. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>
6. Traditions. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>
7. Tradycija. – Режим доступу : <http://tradycija.com.ua/>
8. Ukrajinoznavstvo. – Режим доступу : <http://ukrajinoznavstvo.org.ua/>

Семінарське заняття №9

Обряди та звичаї української родини.

Мета: охарактеризувати історичні типи і форми української сім'ї, дати оцінку всім етапам сімейного життя українців (від народження до смерті), показати етапи проведення традиційного українського весілля, ознайомити студентів з традиційними уявленнями про місце та роль чоловіка, жінки та дітей в українській сім'ї, визначити місце культу предків в українській родині.

Основні поняття: сім'я, поліандрія, полігамія, моногамія, нуклеарна сім'я, спорідненість, система спорідненості, рід, статевовікова стратифікація, молодіжна громада.

План

1. Історичні типи і форми української сім'ї.
2. Народження дитини (родильна обрядовість).
3. Дівування й парубкування.
4. Традиційне українське весілля.
5. Похоронна та поминальна обрядовість. Культ предків.

Реферати:

1. Тенденції розвитку сучасної української сім'ї.
2. Традиційне весілля на Житомирщині: історичний аспект.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Роль жінки в традиційній українській родині.
2. Роль чоловіка в традиційній українській родині.
3. Дитина у звичаях та віруваннях українського народу.

Рекомендована література

Основна:

1. Грушевський М. Дитина у звичаях та віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2006. 256 с.
2. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 345–378.
3. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. Київ : Клуб Сімейного дозвілля, 2016. 224 с.
4. Кись О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 271 с.
5. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. С. 391–402.
6. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України Київ : Либідь, 1996. 270 с.
7. Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. / І. Сердюк. – К. : К.І.С., 2018. – 456 с.
8. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 318–371.
9. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 203–240.
10. Чмелик Р. П. Мала українська сім'я другої половини XIX – початку XX ст. (структура і функції). Львів, 1999. 142 с.

Додаткова:

1. Борисенко В. Усна народна творчість – важливе джерело вивчення сімейного побуту населення Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2017. №1. С. 27–34.
2. Галайчук О. Релікти лицарства докняжої і княжої доби в традиційному українському весіллі. // *Народознавчі зошити*. 2020. №6. С. 1389–1406.
3. Ганус Д. Магічні способи захисту життя на території українсько-польського пограниччя: від народження до хрещення // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №4. С. 80–86.
4. Ганус Д. Народна етіологія дитячих захворювань на території українсько-польського пограниччя // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №6. С. 77–84.
5. Ганус Д. Обряди забезпечення майбутнього багатства дитини під час хрестин у населення західноукраїнського пограниччя // *Народна творчість*

та етнологія. 2014. №5. С. 48–54.

6. Ганус Д. Традиційна магія в родинній обрядовості населення західноукраїнського пограниччя в працях дослідників XIX – XX століття. // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №1. С. 76–84.

7. Дзюба О. Традиції родинної взаємопідтримки в козацько-старшинському соціумі (XVIII століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №4. С. 28–35.

8. Дяківнич Р. Організація та структура молодіжних громад Опілля (кінець XIX – перша половина XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2016. №4. С. 777–784.

9. Залізняк Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.

10. Замостяник І. Сімейно-побутові відносини львівського міщанства кінця XVI – початку XVII століть // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 62–69.

11. Ігнатенко І. Домашнє насильство в традиційній культурі українців // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №2. С. 56–65.

12. Ігнатенко І. Молода вдова: тілесність та сексуальність самотньої жінки у традиційній культурі українців. *Народознавчі зошити*. 2020. №4. С. 945–953.

13. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя Київ : Освіта, 1992. 176 с.

14. Ковпик С. І. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ Київ : Акцент, 2007. 100 с.

15. Кондратюк О. Механізми творення нових родинних зв'язків на Правобережному Поліссі // *Народознавчі зошити*. 2019. №3. С. 591–607.

16. Кондратюк О. Трансформація родинно-обрядової спорідненості впродовж XX ст. // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. с. 262–277.

17. Кондратюк О., Батирева І. Роль радянського вчителства у нищенні традиційної народної культури українців в 1920–1940-х рр. // *Народознавчі зошити*. 2021. №5. С. 1167–1173.

18. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.

19. Конопка В. Формування гендерної ролі чоловіка: дитинство, підлітковий вік (на матеріалах Поділля) // *Народознавчі зошити*. 2016. №6. С. 1303–1312.

20. Коцан В. Традиційне весільне вбрання Закарпаття XIX – першої половини XX ст. // *Народознавчі зошити*. 2015. №2. С. 402–413.

21. Кухаренко О. Структури циклів родинних обрядів через призму феномену родючості // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 615–620.

22. Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.
23. Люта І. В. очікуванні немовляти: забобони, вірування і повір'я волинських матерів // *Народознавчі зошити*. 2012. №5. С. 857–862.
24. Люта І. Звичаєво-обрядовий супровід народження дитини у волинян // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 56–67.
25. Люта І. Родильна обрядовість волинян у публікаціях другої половини XIX – початку XXI ст. // *Народознавчі зошити*. 2014. №2. С. 320–327.
26. Мушкетик Л. «Хто старший, чоловік чи жінка»: фольклорна рецепція гендерних поведінкових ролей у традиційній українській родині // *Народознавчі зошити*. 2020. №6. С. 1328–1343.
27. Немец В. Етап вівідування у структурі традиційного весілля історико-етнографічної Волині: номінації, форми, атрибути (друга пол. XIX – поч. XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №4. С. 643–648.
28. Немец В. Традиційне весілля Волині в дослідженнях польських етнографів другої половини XIX – початку XX століття // *Народознавчі зошити*. 2012. №5. С. 818–823.
29. Ханас І. Українські традиції найменування дитини на Опіллі (за матеріалами церковних метрик хрещення XIX – XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №5. С. 852–856.
30. Черчович І. Жити на маргінесі: бідні і вагітні у Львові кінця XIX ст. // *Народознавчі зошити*. 2021. №1. С. 53–64.

Інтернет-ресурси:

1. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>
2. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>
3. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>
4. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>
5. EScriptorium. – Режим доступу : <http://escriptorrium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>
6. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>
7. Etno. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>
8. Traditions. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>
9. Tradycija. – Режим доступу : <http://tradycija.com.ua/>
10. Ukrajinoznavstvo. – Режим доступу : <http://ukrajinoznavstvo.org.ua/>

Семінарське заняття №10

Методика навчання народознавства в школі.

Мета: навчити студентів проводити уроки, позакласні заняття, здійснювати пошуково-дослідницьку й експедиційну народознавчу роботу з учнями закладів середньої освіти, розширити та поглибити знання студентів про теоретико-методологічні основи українського народознавства.

План

1. Зміст і структура шкільного народознавства.
2. Урок народознавства та його специфіка.
3. Типологія уроків народознавства.
4. Методика організації пошукової народознавчої роботи в загальноосвітній школі.
5. Позакласна робота з народознавства.

Реферати

1. Польові народознавчі дослідження
2. Організація шкільного кабінету українського народознавства

Питання на самостійне опрацювання:

1. Викладання народознавства у вищих закладах освіти у 1917–1921 рр.
2. Вибір оптимальних варіантів використання народознавства в школі.

Рекомендована література

Основна:

1. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 13–31.
2. Історія українознавства : навч. посібник / П. П. Кононенко, Л. К. Токар, О. Г. Бажан. Київ : Академвддав, 2011. 508 с.
3. Кафарський В. І. Етнологія : підручник Київ : ЦНЛ, 2006. – 432 с.
4. Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть // Українознавство. 2010. №1. С. 68–72.
5. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. 470 с.
6. Наулко В. Українська етнологія: вчора, сьогодні, завтра // Університет. 2008. №3. С. 5–13.
7. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ :

Лілея-НВ, 2004. С. 12–25.

8. Тиводар М. Етнологія : навч. посібник Львів : Світ, 2004. С. 7–67.

9. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 70–93.

10. Українське народознавство (1-11 кл.): Програма для середньої загальноосвітньої школи / За заг. ред. С.П. Павлюка. Київ : Перун, 1998. 30 с.

11. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 12–23.

12. Українське народознавство: 1-8 класи. Програма для середньої загальноосвітньої школи / За заг. ред. С.П.Павлюка. Львів, 2003, 32 с.

Додаткова:

1. Зюзіна Т. Курс україно- і народознавства: шляхи становлення // *Рідна школа*. 2001. № 3.

2. Ігнатенко П.Р. Народознавство чи українознавство? // *Педагогіка і психологія*. 1994. № 3. С. 13-20.

3. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. К.: ІЗМН, 1998. С. 69-92.

4. Коротєєва В.О. Активні пошуки змісту організаційних форм і методів формування особистості вчителя // *Рідна школа*. 1996. № 4. С. 62-66.

5. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 1. Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. – К. : Дуліби, 2008. – 400 с.

6. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 2. Молодь. Молодість. Молодіжна субкультура. – К. : Дуліби, 2010. – 568 с.

7. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 3. Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. – К. : Дуліби, 2012. – 568 с.

8. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 4. Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура. – К. : Дуліби, 2013. – 584 с.

9. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 5. Старість. Смерть. Культура вшанування небіжчиків. – К. : Дуліби, 2015. – 429 с.

10. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За ред. О.М.Пехоти. К: Вид. А.С.К., 2003. 255 с.

11. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-мет. посіб. / За заг. ред. О.І. Пометун. К.: „Вид.А.С.К.“,

2003.

12. Приходько А. Де шукати витoki сучасних освітніх технологій? *И Рідна школа*. 2005. № 7. С. 52-55.

13. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В. Стефаніка, 1995. С. 85-100.

Інтернет-ресурси:

1. Народна творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>

2. Народознавчі зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>

3. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>

4. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>

5. Ethnography. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>

6. Etno. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>

7. Traditions. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>

8. Tradycija. – Режим доступу : <http://tradycija.com.ua/>

9. Ukrajinoznavstvo. – Режим доступу : <http://ukrajinoznavstvo.org.ua/>

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання вищої школи – підготовка фахівця, який може здобути знання з відповідними вміннями у межах навчальної програми, а також здійснює самостійну підготовку. Адже в сучасних реаліях реформування вищої школи та відповідно у початкових планах більшості дисциплін робиться акцент на самостійну роботу студента. Тому самостійна робота є невідомою складовою вищої освіти, сприяє формуванню умінь та внутрішньої мотивації, які допомагають органічно адаптуватися практично у будь-якому фаховому середовищі.

Повноцінне засвоєння студентами знань та формування умінь при вивченні освітньої компоненти «Етнографія України (народознавство) з методикою викладання» також передбачає здійснення самостійної роботи. Студент може це здійснювати під час підготовки до практичних занять, написання рефератів як одного із видів навчально-дослідницьких робіт, підготовки питань, що виносяться на самостійне опрацювання, та до підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, заліку) з навчальної дисципліни.

Підготовка до семінарських (аудиторних) занять передбачає викона-

ння наступних елементів самостійної роботи:

- визначення питання для підготовки (мають бути розглянуті усі питання, вказані у плані практичного заняття);
- ознайомлення у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі), мережі Інтернет із джерелами, зазначеними у списку основної літератури;
- опрацювання розділів (теми або параграфи), у яких розкрито питання семінарського заняття;
- складення плану (простий або складний) відповіді на кожне питання;
- визначення основних понять, що будуть використовуватись на семінарському занятті;
- проаналізувати ступінь зв'язку опрацьованого матеріалу з іншими питаннями теми;
- для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу скласти короткий конспект, схеми, таблиці по прочитаному матеріалу;
- визначити проблеми в опрацьованому матеріалі, які недостатньо зрозумілі;
- перевірити ступінь засвоєння опрацьованого питання.

Написання реферату. Підготовка реферативних робіт є найпростішим видом навчально-дослідницької діяльності студента. Існує два основних види реферату – репродуктивний та продуктивний. Кожен із них передбачає певний рівень навчально-дослідницької діяльності: або відтворення змісту первинного тексту у короткому письмовому викладі, що базується на описовому методі, або ж самостійна навчально-дослідницька діяльність, що заснована на творчому чи критичному осмисленні реферованих джерел, з використанням аналітичних методів дослідження. Реферат є повиністю самостійною (індивідуальною) навчально-дослідницькою роботою студента.

Тематика рефератів запропонована у кожному семінарському занятті. Вона побудована відповідно до проблем, що розглядаються у рамках того або іншого семінарського заняття. Під час семінарських занять реферати заслуховуються та обговорюються студентами за участі викладача, також написання реферату можливе як відпрацювання студентом невідвіданих занять. Технічне оформлення реферату відповідає вимогам, які магістранти розглядали на молодших курсах під час вивчення відповідних навчальних дисциплін.

Підготовка до підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, заліку) з освітньої компоненти передбачає:

- ознайомлення з переліком питань та завдань до модульної контрольної роботи або заліку;

- підбір підручників, інструктивно-методичних матеріалів або іншої довідкової літератури, необхідної для підготовки (її перелік можна знайти у планах до кожного семінарського заняття);
- ознайомлення зі змістом кожного питання, використовуючи власні конспекти або підручники;
- визначення рівня знань з кожного питання;
- окреслення питань, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем).

Питання, які виносяться на самостійне опрацювання.

1. *Семінарське заняття №1.* Видатні українські етнографи: Павло Чубинський.

Видатні українські етнографи: Федір Вовк.

Видатні українські етнографи: Микола Сумцов.

2. *Семінарське заняття №2.* Чисельний та етнічний склад населення України.

Національний склад населення Житомирщини.

3. *Семінарське заняття №3.* Походження назв: Русь/русин, Україна/українець.

Походження назв: Малоросія/малорос, Росія/великорос.

4. *Семінарське заняття №4.* Етнопсихологія як галузь психологічної науки

Етнічні стереотипи українців.

5. *Семінарське заняття №5.* Хліборобська традиція на українських землях

Народні промисли та ремесла у ХХІ ст.

6. *Семінарське заняття №6.* Українська вишиванка.

Народний костюм Полісся.

7. *Семінарське заняття №7.* Культура вживання їжі українцями під час постів: історичний зріз.

Барокова культура та їжа.

8. *Семінарське заняття №8.* Український сонник.

Слов'янські язичницькі боги.

9. *Семінарське заняття №9.* Роль жінки в традиційній українській родині.

Роль чоловіка в традиційній українській родині.

Дитина у звичаях та віруваннях українського народу.

10. *Семінарське заняття №10.* Викладання народознавства у вищих закладах освіти у 1917–1921 рр.

Вибір оптимальних варіантів використання народознавства в школі.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Бали за100-бальною системою	Шкала ECTS	Оцінка за університетською	Критерії оцінювання відповіді (теоретичні знання та уміння)
1	2	3	4
1-34	F	Незадовільно	Студент за допомогою викладача визначає приклади навчального матеріалу на елементарному рівні, однослівно відповідає на конкретні запитання; потребує постійних підказок та контролю з боку викладача; за допомогою викладача здійснює спроби використання набутих знань.

35-59	FX	Незадовільно	Студент за допомогою викладача однослівно відповідає на запитання, із помилками відтворює незначну частку питання, володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
60-63	E	Задовільно	Студент володіє матеріалом на початковому рівні, частину матеріалу відтворює продуктивно: за допомогою викладача передає словами, близькими до тексту лекції, дає визначення термінів та понять; може відтворити текст підручника або наукової статті; під час відповіді припускається окремих помилок; ілюструє відповідь незначною кількістю прикладів, що наводяться в тексті літератури або під час лекцій.
64-73	D	Задовільно	Студент за допомогою викладача дає правильне визначення окремих термінів та понять; може відтворити повністю або частково тему заняття, застосовує приклади; у відповідях мають місце не грубі помилки; застосовує окремі прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, узагальнення).
74-81	C	Добре	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок

82-89	В	Добре	Студент вільно володіє навчальним матеріалом, наводить приклади на підтвердження своїх думок, використовує матеріали власних спостережень; може за допомогою викладача відповідати на питання, що потребують знання декількох тем.
90-100	А	Відмінно	Студент вільно володіє темою, має ґрунтовні знання з дисципліни, висловлює власні думки, робить творчо обґрунтовані висновки, самостійно оцінює різні явища, висловлюючи особисту позицію щодо них; вільно відповідає на запитання, що потребують знання кількох тем; оцінює окремі нові факти, явища; судження логічні й обґрунтовані; студент узагальнює і систематизує матеріал у межах навчальної теми; виявляє творчі здібності, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, які поставив викладач, свою відповідь ілюструє конкретними прикладами; уміє аналізувати і систематизувати матеріали власних досліджень.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Балагутрак М. Етнопсихологічна порівняльна характеристика українців, поляків, росіян у праці Володимира Антоновича «Три національні типи народні» // *Народознавчі зошити*. 2000. №6. С. 1070–1081.

2. Баран В. Етногенез українського народу: короткий нарис. Київ : Тов-во «Знання» України, 2007. 148 с.

3. Боряк О. Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним і сакральним Київ : Інститут мистецтвознавства,

фольклористики та етнології ім. Рильського, 2009. 400 с.

4. Буйських Ю. Жіночі образи української міфології. Колись русалки по землі ходили... Харків : КСД., 2018. 320 с.

5. Бушак С. Козак Мамай. Феномен одного образу Київ : Родовід, 2008. 304 с.

6. Васіна З. О. Український літопис вбрання: книга-альбом Київ : Мистецтво, 2003. Т. 2. 448 с.

7. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології упорядн. О. О. Савчук. Харків : Вид-во Савчук О. О., 2015. 464 с.

8. Войтович В. Українська міфологія : словник Київ : Либідь, 2002. 664 с.

9. Ворончук І. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники Київ : НДІ Українознавства, 2012. 712 с.

10. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис Харків : Фоліо, 2004. 508 с.

11. Гнатюк В. Останки перехристиянського релігійного світогляду наших предків // *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія* упоряд., вступ. ст. А. Пономарьов. Київ : Либідь, 1991. – С. 383–406.

12. Гошко Т. Уявлення про дитинства у кодексах міського права в Речі Посполитій XVI – початку XVII ст. // *МІКС*. 2017. №2 (4). С. 37–56.

13. Грушевський М. Дитина у звичаях та віруваннях українського народу Київ : Либідь, 2006. 256 с.

14. Демчук С. Доба постів і карнавалів. Як жили, пили і кохались у середньовіччі. Київ : Віхола, 2023. 336 с.

15. Етнічна історія давньої України / П. П. Толочко, Д. Н. Козак, О. П. Моця, В. Ю. Мурзін, В. В. Отрощенко, С. П. Сегеда. Київ : Ін-т археології НАН України, 2000. 278 с.

16. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 345–378.

17. Залізняк Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.

18. Залізняк Л. Походження українців: між наукою та ідеологією Київ : Темпора, 2008. 104 с.

19. Замура О. «Великий шаленець»: смерть і смертність в Гетьманщині XVIII ст. Київ : К.І.С., 2014. 240 с.

20. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. Київ : Клуб Сімейного дозвілля, 2016. 224 с.

21. Історія українознавства : навч. посібник П. П. Кононенко,

- Л. К. Токар, О. Г. Бажан. Київ : Академвтдав, 2011. 508 с.
22. Кафарський В. І. Етнологія : підручник Київ : ЦНЛ, 2006. 432 с.
23. Кись О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 271 с.
24. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 176 с.
25. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.
26. Косміна О. Вбрання української еліти XVII – XVIII ст. // *Соціум*. Вип. 11–12. К., 2015. С. 330–364.
27. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців. Т. 1 Київ : Балтія-Друк, 2008. 160 с.
28. Крикун М. Населення домогосподарств у Житомирському повіті Київського воєводства 1791 року // *Крикун М. Воєводства Правобережної України у XVI – XVIII століттях: Статті і матеріали*. Львів : Поліграфічний центр Видавництва Львівської політехніки, 2012. С. 553–579.
29. Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця XIX – початку XXI століть // *Українознавство*. 2010. №1. С. 68–72.
30. Лозко Г. Українське народознавство. 2-е доп. вид. Київ : АртЕК, 2004. 470 с.
31. Маслійчук В. Девіантна поведінка жінки на Слобожанщині у 80-х – 90-х рр. XVIII ст. (за матеріалами повітових судів Харківського намісництва) // *Соціум*. Вип. 5. Київ, 2005. С. 197–215.
32. Маслійчук В. Дітозгубництво на Лівобережній та Слобідській Україні у другій половині XVIII ст. Харків : Харківський музей приватної садиби, 2008. 128 с.
33. Наливайко С. Етнічна історія давньої України. Київ : Євшан-зілля, 2007. 619 с.
34. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 1. Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. Київ : Дуліби, 2008. 400 с.
35. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 2. Молодь. Молодість. Молодіжна субкультура. Київ : Дуліби, 2010. 568 с.
36. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 3. Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. Київ : Дуліби, 2012. 568 с.
37. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-

- етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 4. Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура. Київ : Дуліби, 2013. 584 с.
38. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 5. Старість. Смерть. Культура вшанування небіжчиків. Київ : Дуліби, 2015. 429 с.
39. Наулко В. Українська етнологія: вчора, сьогодні, завтра. // *Університет*. 2008. №3. С. 5–13.
40. Падалка С. С. Українське село 1990–2000-х рр. : тенденції соціально-економічних змін // *Український історичний журнал*. 2008. Вип. 4. С. 169–184.
41. Петров В. П. Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика Київ : Наукова думка, 1972. 214 с.
42. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України Київ : Либідь, 1996. 270 с.
43. Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини ХІХ століття. Дніпропетровськ : Ліра, 2016. С. 117–160.
44. Савчук Б. Українська етнологія : навч. посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. С. 453–498 .
45. Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині ХVІІІ ст. Київ : К.І.С., 2018. 456 с.
46. Сокирко О. Кулінарна мандрівка в Гетьманщину. Київ : Темпора, 2021. 272 с.
47. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія Київ : НІСД, 2011. 336 с.
48. Стражний О. С. Український менталітет: ілюзії, міфи, реальність. Київ : Книга, 2008. 368 с.
49. Тиводар М. Етнологія : навч. посібник. Львів : Світ, 2004. 624 с.
50. Традиції і свята українського народу. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 384 с.
51. Українська етнологія : навч. посібник / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. С. 318–371.
52. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. С. 12–23.
53. Українські міфи, демонологія, легенди / Упоряд. М. К. Дмитренко. Київ : Музична Україна, 1992. 144 с.
54. Чмелик Р. П. Мала українська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (структура і функції). Львів, 1999. 142 с.
55. Юрій М. Ф. Етногенез та менталітет українського народу. Київ :

Кондор, 2008. 262 с.

56. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен : Український вільний університет, 1993. 343 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова Н, Домановський А. «...аж у липці»: побут слобожанського села першої третини ХІХ ст. В оповіданні Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Салдацький патрет» // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 450–460.

2. Балагутрак М. Етнопсихологічні погляди Михайла Драгоманова та Івана Франка і нова доба європейської гуманістики // *Народознавчі зошити*. 2018. №1. С. 80–90.

3. Балушок В. Поселення і будівлі севрюків (XIV–XVII століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 1. С. 39–49.
4. Балушок В., Олійник М. Вишивка на одязі українців: деякі проблеми сучасного дискурсу // *Народознавчі зошити*. 2021. №4. С. 849–863.
5. Балушок В., Олійник М. Вишивка на одязі українців: проблема витоків // *Народознавчі зошити*. 2021. №5. С. 1150–1166.
6. Бех М. Традиційний одяг околичної шляхти Північно-Східної Житомирщини кінця XIX – початку XX століття (за матеріалами села Бехи Коростенського району Житомирської області) // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №6. С. 68–77.
7. Бондаренко Г., Бех М., Таран О. Національна кухня в контексті запитів сучасного ринку // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №5. С. 96–104.
8. Борисенко В. Міф та правда про 130 «народів» в Україні // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 22–28.
9. Борисенко В. Процеси трансформації в національній кухні українців на зламі XX–XXI століть // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 72–81.
10. Борисенко В. Традиційна етнічна культура українців в історичному розвитку // *Народна творчість і етнологія*. 2013. №5. С. 27–40.
11. Борисенко В. Усна народна творчість – важливе джерело вивчення сімейного побуту населення Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2017. №1. С. 27–34.
12. Борисенко М. Етнологія сучасності в Україні: досвід та уроки радянського періоду // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №2. С. 23–32.
13. Боряк О. «Там живуть такі, як я...»: сільське кладовище як простір потойбічного життя (за матеріалами польових досліджень Полісся) // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №4. С. 76–89.
14. Боряк О. Традиційні уявлення про душу на теренах Українського Полісся (за польовими матеріалами) // *Народознавчі зошити*. 2021. №6. С. 1335–1348.
15. Буйських Ю. Міфологічні уявлення в повсякденному житті сучасних українців: теоретико-методологічні аспекти вивчення // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №6. С. 64–73.
16. Васянович О. Народна метеорологічна термінологія поліщуків (матеріали до «Словника традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся») // *Народознавчі зошити*. 2020. №4. С. 923–944.

17. Васянович О., Балушок В. Особливості побутової культури української дрібної шляхти у ХІХ – першій половині ХХ ст. // *Народознавчі зошити*. 2021. №5. С. 1042–1049.

18. Верменич Я. Специфіка порубіжної ідентичності: теоретичні конструкції і сучасні виклики. // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №2. С. 5–27.

19. Гайова Є. Характерні риси обладнання житлових приміщень та господарських будівель Верховинського району Івано-Франківської області // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №1. С. 108–117.

20. Галайчук В. Демонологічно-світоглядні уявлення та вірування поліщуків Чернігівщини (за польовими матеріалами з новгород-сіверського району) // *Народознавчі зошити*. 2022. №5. С. 1092–1120.

21. Галайчук В. З похоронно-поминальної обрядовості Гуцульщини // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 814–826.

22. Галайчук В., Ципишев С. Традиційні календарно-побутові звичаї та обряди Східного Полісся (на польових матеріалах з Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.) // *Народознавчі зошити*. 2019. №5. С. 1305–1330.

23. Галайчук О. Релікти лицарства докняжої і княжої доби в традиційному українському весіллі. // *Народознавчі зошити*. 2020. №6. С. 1389–1406.

24. Ганус Д. Магічні способи захисту життя на території українсько-польського пограниччя: від народження до хрещення // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №4. С. 80–86.

25. Ганус Д. Народна етіологія дитячих захворювань на території українсько-польського пограниччя // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №6. С. 77–84.

26. Ганус Д. Обряди забезпечення майбутнього багатства дитини під час хрестин у населення західноукраїнського пограниччя // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №5. С. 48–54.

27. Ганус Д. Традиційна магія в родильній обрядовості населення західноукраїнського пограниччя в працях дослідників ХІХ – ХХ століття. // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №1. С. 76–84.

28. Герус Л. Джерельна база дослідження обрядового хліба українців // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 885–896.

29. Глушко М. Володимир Гнатюк – організатор та учасник формування музейних етнографічних колекцій // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 15–25.

30. Глушко М. Історико-етнографічне районування України: сучасний стан і наукові перспективи // *Народна творчість і етнологія*. 2018. №3. С.

9–22.

31. Глушко М. Надсяння: локалізація та межі етнографічного району України // *Народна творчість та етнологія*. 2017. №3. С. 7–16.

32. Глушко М. Дослідження традиційного будівництва у Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – початок XXI ст.) // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 191–199.

33. Глушко М. Дослідження традиційного будівництва у Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – початок XXI ст.) // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 191–199.

34. Глушко М. Іван Раковський – дослідник антропологічних рис Тараса Шевченка // *Народознавчі зошити*. 2015. №5. С. 999–1003.

35. Горбаль М. Санітарія та гігієна в побуті селян села Селисько на Львівщині (кінець XIX – XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. С. 355–366.

36. Гошціцька Т. Образ дерева у поховальній обрядовості українців Карпат // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 293–310.

37. Гошціцька Т. Скриня та стіл у традиційній обрядовості українських горян // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 543–554.

38. Гошціцька Т. Вмєблювання традиційного житла кінця XIX – першої половини XX ст. (на польових матеріалах із пограниччя Бойківщини та Підгір'я) // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 132–142.

39. Дзюба О. Посуд як складова культури харчування козацької старшини XVIII століття. *Народна творчість та етнологія*. 2020. №3. С. 63–71.

40. Дзюба О. Традиції родинної взаємодтримки в козацько-старшинському соціумі (XVIII століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №4. С. 28–35.

41. Диса К. Історія з відьмами. Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII – XVIII століття. Київ : Критика, 2008. 302 с.

42. Дмитренко А. Способи покарання бджолодерів у звичаєвому праві населення Правобережного Полісся // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №2. С. 66–81.

43. Довгань С. Регіональні особливості зведення народного житла Середньої Наддніпрянщини в кінці XIX – другій половині XX століття // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №3. С. 92–98.

44. Дрогобицька О. Храмове свято в обрядовій культурі та громадському побуті галицьких селян (кінець XIX – 30 ті роки XX століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 122–135.

45. Дяківнич Р. Організація та структура молодіжних громад Опілля (кінець XIX – перша половина XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2016. №4. С. 777–784.
46. Етнографічний образ сучасної Гуцульщини / [Бідношия Ю., Бондаренко Г., Буйських Ю. та інші] // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №4. С.65–76.
47. Журавльова А. Зміни в традиційній моделі природокористування українців Середньої Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №6 С. 60–67.
48. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа., 1999. 263 с.
49. Замостяник І. Сімейно-побутові відносини львівського міщанства кінця XVI – початку XVII століть // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 62–69.
50. Замостяник І. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. // *Народознавчі зошити*. 2016. №4. С. 873–883.
51. Зюзіна Т. Курс україно- і народознавства: шляхи становлення // *Рідна школа*. 2001. № 3.
52. Іваневич Л. Дослідження традиційного вбрання українців Поділля (історіографічний аспект) // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 42–52.
53. Іваневич Л. Історико-географічні та історико-етнографічні межі дослідження народного вбрання українців Поділля // *Народна творчість і етнологія*. 2013. №5. С. 88–101.
54. Іваневич Л. Матеріали для виготовлення й декорування народного вбрання українців Поділля: класифікація та особливості // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №6. С.42–55.
55. Іваневич Л. Регіонально-специфічні ознаки класифікації традиційних головних уборів українців Поділля (XIX – перша половина XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2015. №4. С. 850–859.
56. Іваннікова Л. Етнографічний образ Південно-Східної Волині в дослідженні Миколи Теодоровича // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 22–28.
57. Іваннікова Л. Перша наукова експедиція на Дніпрові пороги Олександра Афанасьєва-Чужбинського // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №1. С. 26–33.
58. Іванчишен В. З історії вивчення каменотесного промислу на Східному Поділлі (XIX – початок XX століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №5. С. 54–60.

59. Іванчук В. Властивості мертвого тіла людини в гуцульських магичних практиках // *Народознавчі зошити*. 2020. №5. С. 1051–1063.
60. Ігнатенко І. «Народна релігія» та теорія «двовір'я» у світлі сучасних етнографічних досліджень / І. Ігнатенко // *Етнічна історія народів Європи*. 2008. Вип. 27. С. 39–48.
61. Ігнатенко І. Домашнє насильство в традиційній культурі українців // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №2. С. 56–65.
62. Ігнатенко І. Молода вдова: тілесність та сексуальність самотньої жінки у традиційній культурі українців. *Народознавчі зошити*. 2020. №4. С. 945–953.
63. Ігнатенко П.Р. Народознавство чи українознавство? // *Педагогіка і психологія*. 1994. № 3. С. 13–20.
64. Качмар М. Українські етіологічні легенди про народи: генезис, структура, семантика // *Народознавчі зошити*. 2015. №3. С. 647–654.
65. Кирчів Р. Покуття як історико-етнографічний район України // *Народознавчі зошити*. 2017. №1. С. 3–22
66. Кирчів Р. Польові нотатки і матеріали з етнокультурних перехресть // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 227–240.
67. Коваль-Фучило І. Мотив втраченого раю в оповідях про примусове переселення // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 87–97.
68. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя Київ : Освіта, 1992. 176 с.
69. Ковпик С. І. Тематичний словник-довідник з українознавства : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Акцент, 2007. 100 с.
70. Кокош А. Погляди Пантелеймона Куліша на історію як спроба затвердити українську націю в науковому просторі російської імперії // *Народознавчі зошити*. 2022. №4. С. 747–751.
71. Кондратюк О. Механізми творення нових родинних зв'язків на Правобережному Поліссі // *Народознавчі зошити*. 2019. №3. С. 591–607.
72. Кондратюк О. Трансформація родинно-обрядової спорідненості впродовж ХХ ст. // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. с. 262–277.
73. Кондратюк О., Батирева І. Роль радянського вчителства у нищенні традиційної народної культури українців в 1920–1940-х рр. // *Народознавчі зошити*. 2021. №5. С.1167–1173.
74. Кононенко П. Українознавство : підруч. Київ : МАУП, 2005. 392 с.
75. Конопка В. Хліборобська тема у різдвяно-стрітенському періоді народного календаря українців (на матеріалах Південно-Західного історико-етнографічного регіону) // *Народознавчі зошити*. 2019. №2. С. 303–318.
76. Конопка В. Формування гендерної ролі чоловіка: дитинство,

підлітковий вік (на матеріалах Поділля) // *Народознавчі зошити*. 2016. №6. С. 1303–1312.

77. Корній Л. Тадей і Максим Рильські та Микола Лисенко: вплив середовища на формування особистості. // *Народна творчість та етнологія*. 2020. №3. С. 94–103.

78. Король В., Коцан В. Народний одяг українців Закарпаття в обрядовій культурі та традиційних віруваннях // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 555–562.

79. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. пос. К.: ІЗМН, 1998. С. 69-92.

80. Коротєєва В.О. Активні пошуки змісту організаційних форм і методів формування особистості вчителя // *Рідна школа*. 1996. № 4. С. 62-66.

81. Косміна О. Назви стегового одягу за письмовими джерелами XVI–XVIII ст. // *Народознавчі зошити*. 2020 №2. С. 395–404.

82. Косміна О. Назви верхнього хутряного одягу X–XVIII століть (матеріали до термінологічного словника) // *Народознавчі зошити*. 2016. №4. С. 860–872.

83. Косміна О. Передумови формування символіки традиційного українського вбрання: давньоруський одяг // *Народознавчі зошити*. 2015. №4. С. 830–840.

84. Косміна О. Передумови формування символіки традиційного українського вбрання: давньоруські прикраси // *Народознавчі зошити*. 2015. №5. С. 1144–1152.

85. Коцан В. Особливості традиційного народного вбрання лемків Закарпаття (XIX – перша половина XX століття) // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №5. С. 18–25.

86. Коцан В. Чоловічий народний одяг гуцулів Закарпаття XIX – першої половини XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №3. С. 5–18.

87. Коцан В. Традиційне весільне вбрання Закарпаття XIX – першої половини XX ст. // *Народознавчі зошити*. 2015. №2. С. 402–413.

88. Коцан В. Традиційне жіноче поясне вбрання українців Закарпаття XIX — першої половини XX ст. // *Народознавчі зошити*. 2016. №1. С. 74–91.

89. Коцан В. Традиційний народний одяг як прояв ідентичності етнографічних груп українців Закарпаття (XIX – першої половини XX ст.) / В. Коцан // *Народознавчі зошити*. 2014. №1. С. 80–97.

90. Кривенко А. «Блуд» в демонологічних уявленнях та повір'ях волинян // *Народознавчі зошити*. 2021. №4. С. 886–892.

91. Кривенко А. Традиційні способи охорони від відьомських чарів у календарній обрядовості волинян. // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 621–629.
92. Кривенко А. Образ відьми у купальських повір'ях волинян // *Народознавчі зошити*. 2015. №2. С. 463–475.
93. Кухаренко О. Структури циклів родинних обрядів через призму феномену родючості // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. С. 615–620.
94. Левкович Н. Жіночі демонологічні персонажі українців Карпат // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 261–267.
95. Лемеха М. Деревообробні ремесла та промисли // *Народна творчість та етнологія*. 2014. №6. С. 84–101.
96. Лепеха Т. Українознавство : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2005. 376 с.
97. Литвинчук Н. Господарсько-виробнича культура Східного Полісся: історія монографічного вивчення на зламі XIX –XX ст. // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 98–106.
98. Люта І. В. очікуванні немовляти: забобони, вірування і повір'я волинських матерів // *Народознавчі зошити*. 2012. №5. С. 857–862.
99. Люта І. Звичаєво-обрядовий супровід народження дитини у волинян // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 56–67.
100. Люта І. Родильна обрядовість волинян у публікаціях другої половини XIX – початку XXI ст. // *Народознавчі зошити*. 2014. №2. С. 320–327.
101. Маєрчик М. Одяг як символічне тіло (на матеріалах української традиційної культури) // *Тіло в текстах культур*. Київ, 2003. С. 69–82.
102. Майборода О. Імперії та етнічність: кризи взаємних впливів // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №5. С. 7–18.
103. Меленчук О. Гастрономічна спадщина Буковини: етнографічний аспект // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №4. С. 73–81.
104. Мовна У. Традиційне бджільництво гуцулів: специфіка виробничої культури // *Народознавчі зошити*. 2020. № 5. С. 1037–1050.
105. Мовна У. Амбівалентність постаті українського пасічника: між божественним та «нечистим» // *Народознавчі зошити*. 2015. №2. С. 376–387.
106. Мушкетик Л. «Хто старший, чоловік чи жінка»: фольклорна рецепція гендерних поведінкових ролей у традиційній українській родині // *Народознавчі зошити*. 2020. №6. С. 1328–1343.
107. Надопта А. Скриня у весільній обрядовості українців кінця XIX–початку XX ст. // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 323–329.

108. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 1. Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. – К. : Дуліби, 2008. – 400 с.

109. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 2. Молодь. Молодість. Молодіжна субкультура. – К. : Дуліби, 2010. – 568 с.

110. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 3. Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. – К. : Дуліби, 2012. – 568 с.

111. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 4. Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура. – К. : Дуліби, 2013. – 584 с.

112. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. Т. 5. Старість. Смерть. Культура вшанування небіжчиків. – К. : Дуліби, 2015. – 429 с.

113. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Київ : Вид-во «Обереги», 2003. 144 с.

114. Немец В. Етап вивідування у структурі традиційного весілля історико-етнографічної Волині: номінації, форми, атрибути (друга пол. XIX – поч. XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №4. С. 643–648.

115. Немец В. Традиційне весілля Волині в дослідженнях польських етнографів другої половини XIX – початку XX століття // *Народознавчі зошити*. 2012. №5. С. 818–823.

116. Олійник М. Соціально-економічний та релігійно-обрядовий фактори розповсюдження українського традиційного вбрання в міських реаліях Києва (друга половина XIX – початок XX століття) // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №6. С. 39–45.

117. Олійник М. Український чоловічий одяг у побуті міської інтелігенції в другій половині XIX – першій половині XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 67–77.

118. Онищенко О. Сто літ академічного українознавства: тенденції розвитку і здобутки // *Народна творчість і етнологія*. 2018. №3. С. 5–9.

119. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За ред. О.М.Пехоти. К: Вид. А.С.К., 2003. 255 с.

120. П'ятаченко С. Елементи регіональної етнокультури в ранній романтичній прозі Пантелеймона Куліша // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №1. С. 38–43.

121. Павлюк С. Здобутки української народознавчої науки: двадцять років одержимої праці // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 171–190.

122. Паладі-Ковач А. Куди прямує європейська етнографічна наука? // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №2. С. 7–23.
123. Пастух Н. Голосильна традиція українців за безмаль двісті років // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 184–187.
124. Пацай Т. Особливості етнографічних студій в НТШ у міжвоєнний період (на основі протоколів засідань Етнографічної комісії) // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 294–299.
125. Пашук В. Товариство «Просвіта»: перші видання на соціально-економічну та господарську тематику 1869–1874 рр. // *Народознавчі зошити*. 2012. №6. С. 1171–1186.
126. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-мет. посіб. / За заг. ред. О.І. Пометун. К.: „Вид.А.С.К.“, 2003.
127. Пономар Л. Ареальне дослідження народного одягу Полісся // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №3. С. 50–57.
128. Приходько А. Де шукати витoki сучасних освітніх технологій? // *Рідна школа*. 2005. № 7. С. 52–55.
129. Пуківський Ю. Великий піст у традиційному календарі українців історико-етнографічної Волині // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 317–328.
130. Пуківський Ю. Звичаї та повір'я українців Волині, пов'язані з церковною службою на Великдень // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 200–211.
131. Радович Р. Інтер'єр покутського житла (друга половина XIX – початок XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2019. №3. С. 715–731.
132. Радович Р. Специфіка вибору та заготівлі будівельної деревини на східному Поліссі. // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. С. 303–313.
133. Радович Р. Становлення зрубної техніки будівництва на теренах Полісся // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №6. С. 22–33.
134. Радович Р. Традиційне житло буковинського Поділля другої половини XIX – початку XX ст. (за матеріалами Хотинського р-ну Чернівецької обл.) // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 276–292.
135. Радович Р. Традиційне сільське житло третьої чверті XIX ст. на теренах Подільської губернії (за джерельними матеріалами) // *Народознавчі зошити*. 2021. №3. с. 524–542.
136. Радович Р. Допоміжні технологічні засоби для забезпечення механічних та теплотехнічних властивостей зрубу поліського житла: особливості та динаміка розвитку // *Народознавчі зошити*. 2016. №2. С. 308–318.

137. Радович Р. Поліська хата в «накот»: конструктивні різновиди та шляхи їх розвитку // *Народознавчі зошити*. 2012. №4. С. 649–662.
138. Радович Р. Розвиток системи опалення поліського житла: сегментація функцій печі // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 78–87.
139. Радович Р. Розвиток системи опалення поліського житла: способи відведення диму // *Народознавчі зошити*. 2013. №2. С. 212–230.
140. Радович Р. Специфіка вибору та заготівлі будівельної деревини на Західному Поліссі // *Народознавчі зошити*. 2013. №3. С. 398–410.
141. Радович Р. Традиційне житло на півночі етнографічної Волині: особливості та волинсько-поліські паралелі (друга пол. XIX – поч. XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 201–217.
142. Радович Р. Хлібна діжа в інтер'єрі поліського житла // *Народознавчі зошити*. 2015. №5. С. 1045–1053.
143. Рендюк Т. Стародубщина – зрусифікована історично українська порубіжна земля // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №1. С. 5–18.
144. Русінова Т. Традиційне харчування поліщуків: історіографічний аспект // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №1. С. 39–49.
145. Семенова О. Соціокультурні дослідження українсько-білоруського пограниччя: до історіографії питання // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №4. С. 24–38.
146. Сергійчук В. Роль хліборобства у творенні українства // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3. С. 50–58.
147. Серебрякова О. Шлюбні ворожіння в календарній обрядовості українців. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2022. 247 с.
148. Серебрякова О. Семантика гадань зі взуттям у зимовій обрядовості українців // *Народознавчі зошити*. 2015. №1. С. 206–213.
149. Серебрякова О. Традиційна ворожба з кілками: ритуально-магічний аспект // *Народознавчі зошити*. 2012. №4. С. 663–670.
150. Сивак В. Опалювальні та освітлювальні пристрої в інтер'єрі народного житла українців // *Народознавчі зошити*. 2015. №4. С. 926–942.
151. Симко В. Кутя та коливо: порівняльний аналіз обрядових страв (на матеріалах із західного полісся) // *Народознавчі зошити*. 2022. №1. с. 162–175.
152. Сілецький Р. Концепт вибору в будівельній обрядовості волинян // *Народознавчі зошити*. 2021. №2. С. 287–302.
153. Скляр В. Сучасна українська ідентичність як наслідок бездержавного минулого // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 28–36.
154. Склярська О. Етнодемографічні та етнополітичні процеси в

українсько-угорському прикордонні на початку XXI ст. // *Народознавчі зошити*. – 2017. №2. С. 416–421.

155. Скрипник Г. Етнологічні і національно-ідентифікаційні візії вченого: до 170-річчя від дня народження Хведора Вовка // *Народна творчість і етнологія*. 2017. №6. С. 5–19.

156. Скрипник Г. Південно-Західний відділ РГТ: новаторські дослідницькі практики і науково-організаційні здобутки // *Народна творчість та етнологія*. 2019. №6. С. 58–77.

157. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі: Пос. / За ред. проф. Скульського Р.П. Івано-Франківськ: НМЦ "Укр. етнопед. і народозн." АПН Укр. і Прикарп. універс. ім. В.Стефаніка, 1995. С.85-100.

158. Сушко В. Локальні варіації української традиційної культури Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №5. С. 18–24.

159. Сушко В. Проблеми етнічної ідентифікації населення Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №1. С. 19–26.

160. Сушко В. Регіональні особливості планувальних і декоративних житлобудівних традицій Слобожанщини // *Народна творчість та етнологія*. 2021. №2. С. 37–46.

161. Тарас Я. Харчування в сімейному побуті та календарній обрядовості на Покутті // *Народознавчі зошити*. 2023. №1. С. 44–57.

162. Тарнавський Р. Тенденції розвитку народознавства у Львівському університеті в другій половині XVII – на початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 76–86.

163. Тарнавський Р. Толока під час будівництва в громадському побуті українських селян (друга половина XIX – перша половина XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №6. С. 995–1009.

164. Темченко А. Семантика днів тижня: четвер у міфологічних уявленнях слов'ян (за матеріалами замовлянь) // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 28–34.

165. Тупчієнко М. Шляхи формування та поширення символіки заліза в традиційній культурі східнослов'янських народів у світлі лінгвістичних і археологічних даних // *Народна творчість та етнологія*. 2020. №2. С. 87–93.

166. Турейський І. Одяг як інструмент соціалізації дитини в українській традиційній культурі кінця XIX – початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3. С. 102–110.

167. Файник Т. Майстер-будівельник як посередник між житлом і довкіллям // *Народознавчі зошити*. 2020. №2. С. 311–322.

168. Федина О. Конструктивно-декоративні риси традиційних та новітніх форм верхнього одягу галичан кінця XIX – перших десятиліть XX ст. (за матеріалами колекцій одягу Музею етнографії та художнього промислу ІН НАН України) // *Народознавчі зошити*. 2013. №1. С. 142–154.

169. Федина О. Традиційний верхній одяг галицьких українців другої пол. XIX – поч. XX століть: видова, типологічна, стильова різноманітність // *Народознавчі зошити*. 2015. №1. С. 113–120.

170. Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. І. Бондаренко. Київ : Наш формат, 2019. 320 с.

171. Ханас І. Українські традиції найменування дитини на Опіллі (за матеріалами церковних метрик хрещення XIX – XX ст.) // *Народознавчі зошити*. 2012. №5. С. 852–856.

172. Ходак І. Декоративне різьблення іконостасів Східного Поділля доби Бароко: три комплекси з київських музейних колекцій // *Народна творчість та етнологія*. 2022. №2. С. 59–72.

173. Ципишев С. Поліські вірування, пов'язані із хлібом: сакральнопісміотичний аспект // *Народознавчі зошити*. 2019. №2. С. 319–327.

174. Черчович І. Жити на маргінесі: бідні і вагітні у Львові кінця XIX ст. // *Народознавчі зошити*. 2021. №1. С. 53–64.

175. Чехович С. Обладнання житла на західних областях УРСР // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №3. С. 75–85.

176. Чікало О. Павло Чубинський – видатний подвижник українського народознавства (до 180-ліття від дня народження) // *Народознавчі зошити*. 2019. №4. С. 928–933.

177. Чмелик Р. Динаміка формування українсько-польського кордону та питання етнічних територій // *Народна творчість та етнологія*. 2015. №3. С. 34–42.

178. Чмелик Р. До методики визначення меж українських етнічних територій у контексті сучасних інтерпретаційних етнічностей // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №2. С. 34–45.

179. Чмелик Р. Вплив зміни типу українсько-польського пограниччя на трансформацію категорій свій/інший/чужий // *Народознавчі зошити*. 2012. №2. С. 191–200.

180. Чмелик Р. Культурна спадщина сучасного українсько-польського пограниччя в контексті міжетнічних відносин // *Народознавчі зошити*. 2015. №1. С. 91–98.

181. Чмелик Р. Поняття «пограниччя» в контексті українських і польських досліджень етнічних територій // *Народознавчі зошити*. 2014. №2. С. 221–228.

182. Чмелик Р. Ставлення мешканців українсько-польського пограниччя до кордону // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 34–39.
183. Чорній П. Феномен «етнічності» в сучасному науковому дискурсі: введення в проблематику // *Народознавчі зошити*. 2015. №6. С. 1331–1338.
184. Чуйко О. Двовір'я в середньовічній культурі населення Прикарпаття // *Народознавчі зошити*. 2019. №1. С. 29–34.
185. Шворак І. Сакральне та профанне у традиційній весільній обрядовості Західної Волині: форми та функції // *Народознавчі зошити*. 2019. №6. С. 1557–1562.
186. Щербак І. Релігійні процеси в поліетнічному середовищі (на матеріалах Житомирщини) // *Народна творчість і етнологія*. 2012. №3. С. 42–50.
187. Щербань О. Сьогоденні у призмі традиційної культури харчування мешканців Наддніпрянської України в кінці XIX – на початку XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2017. №1. С. 42–49.
188. Щербань О. Глиняний посуд в українській селянській трапезі: від народного до псевдоелітарного (остання чверть XIX – початок XXI століття) // *Народознавчі зошити*. 2012. №1. С. 59–61.
189. Щербань О. Глиняний посуд Наддніпрянщини як складова традиційної культури харчування українців // *Народознавчі зошити*. 2016. №2. С. 389–397.
190. Щибря В. Головні убори та зачіски населення Черкаського району Черкаської області кінця XIX – середини XX століття: традиції, локальні особливості (за матеріалами польових досліджень) // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №5. С. 96–102.
191. Щибря В. Особливості верхнього одягу населення Правобережної Наддніпрянщини (кінець XIX – перша половина XX століття) // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №3. С. 90–96.
192. Ямборко О. Український тематичний килим 1930–1960-х рр. Як мистецька практика соцреалізму // *Народознавчі зошити*. 2019. №1. С. 57–65.
193. Ярова А. Вивчення традиційного житла Чернігівщини наприкінці XVIII – у першій половині XX століття // *Народна творчість та етнологія*. 2016. №2. С. 100–105.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. *Житомирська* обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича. – Режим доступу : <http://www.lib.zt.ua>
2. *Житомирський* обласний краєзнавчий музей. – Режим доступу : <http://kraymuz.com.ua>
3. *Інститут* археології НАН України. – Режим доступу : <http://www.iananu.kiev.ua>
4. *Інститут* історії України НАН України. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/uk>
5. *Інститут* мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Режим доступу : <http://ethnolog.org.ua/>
6. *Інститут* українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk>
7. *Інститут* української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Режим доступу : <http://archeos.org.ua>
8. *Історична* правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua>
9. *Народна* творчість та етнологія. – Режим доступу <http://nte.etnolog.org.ua/>
10. *Народознавчі* зошити. – Режим доступу : <http://nz.etnology.lviv.ua>
11. *Науково-дослідний* інститут українознавства Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://nndiuv.org.ua>
12. *Національна* бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
13. *Україна* модерна. – Режим доступу : <http://uamoderna.com>
14. *EScriptorium*. – Режим доступу : <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/8212>
15. *Ethnography*. – Режим доступу : <http://ethnography.org.ua/>
16. *Etno*. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/>
17. *Historians.in.ua*. – Режим доступу : <http://www.historians.in.ua/index.php/en/>
18. *LikBez*. Історичний фронт. – Режим доступу : <http://likbez.org.ua/ua/>
19. *Litopys*. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua>
20. *Traditions*. – Режим доступу : <http://traditions.org.ua/>
21. *Tradycija*. – Режим доступу : <http://tradycija.com.ua/>
22. *Ukrajinoznavstvo*. – Режим доступу : <http://ukrajinoznavstvo.org.ua/>

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

Максимов Олександр Вікторович

Методичні рекомендації
до семінарських занять з навчальної дисципліни

«Етнографія України (народознавство) з методикою викладання»

В авторській редакції

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку 24.11.2023 р. Формат 60x84/16.

Умов. друк. арк. 3. Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографічний. Наклад 100 прим.